

Руслана: концерт на барикадах

Петро АНТОНЕНКО
Фото автора

Київ, урядовий квартал, вулиця Грушевського. Мабуть, нині головна барикада країни. Перша барикада цієї вулиці, споруджена з шеренги спалених міліцейських автобусів. Найближча до похмурих рядів “Беркута” і внутрішніх військ. Вулиця, де пролилася кров від перших пострілів протистояння, де загинули перші жертви революції. Чорна, закіптужена ще недавно біла колонида сталюну імені Лобановського, чорні стіни будинків і чорна розібрана бруківка. Усе це від диму з палаючих тут не так давно автомобільних шин.

Такою була декорація цього понеділкового концерту на барикаді. Концерту народної артистки України, переможниці Євробачення Руслани Лижичко. Імпровізована дерев’яна сцена встановлена просто на даху одного зі спалених автобусів. На сцені — пофарбоване у синьо-жовтий колір піаніно Майдану. Воно вже стало легендарним, бо його музика ось уже два місяці звучить у найгарячіших точках столичного Євромайдану.

Руслана виходить на сцену і звертається до майданівців біля обох барикад на Грушевського, а також до міліцейського кордону. Говорить про те, що всі ми — українці, що нас прагнуть розділити, спрямувати одне на одного. А хлопцям з “Беркута” і ВВ каже так: “У вас на головах шоломи.

Але подібні шоломи й на ваших серцях. Тому дуже хочеться, щоб ці шоломи зникли з ваших сердець, щоб ви відчули цими серцями, що стоїте проти таких же українців, як і ви. Мистецтво, звичайно, може не все, інакше б тут не було барикад. Але воно може спробувати достукатися до ваших сердець і душ”.

Це був дивовижний концерт. Руслана відкривала його як піаністка і почала виконанням “Оди радості” Бетховена — Гімну Євросоюзу. Потім грала класику, народні пісні. Далі поступилася місцем біля піаніно юній Антуанетті, яка найчастіше грає на цьому інструменті на столичному Євромайдані. Над барикадами лунають “Революційний етюд” Шопена, інші твори європейських композиторів. За піаніно сідали всі, хто міг показати свою гру. Був музикант, якого представили як “піаніста-екстреміста”. Саме “екстремістами” називають учасників революції її вороги. А цей молодий хлопець, який так і не змінив під час гри маски, чудово грав класичну музику. Завершила концерт Руслана, виконавши разом із майданівцями такі хіти, як “Червона рута”, “Горіла сосна”.

“Війна проминула, а музика вічна”, — пригадуються слова кіногероя, якого зіграв у своєму фільмі Леонід Биков. На жаль, війна і барикади поки що тривають. Але, можливо, мистецтво наблизить громадянський мир.

Дмитро ПАВЛИЧКО Вірші з Майдану

Перемога

Якщо стоїш на Київському Майдані,
Де за свободу пролилася кров,
Ти перемиг свої страхи кайданні,
Свого народу ворога зборює.

Тебе побачила Москва лукава,
Здрігнулися в гробах її царі.
В тобі воскресла січова держава,
Твоя Європа й воля на Дніпрі.

Тебе почули дзвони Запорожжя,
І степ, який, здавалося, оглух,
З Полтави злазить промосковська кожа,
Бо ти збудив її козацький дух.

Тебе почули Альпи й Піреней,
А рідні гори в небо вознесли;
І що тобі ті харківські пігмеї,
Напівмосквини і напівхахли?

Тітушок тьма кричить на горизонті,
Та їх засліпить сонце молоде,
Загине той на українському фронті,
Що проти України в бій іде.

На тебе з президентського чертога
Палючим зором дивиться змія,
Та від Луганська до Кривого Рога,
Лунає пісня визвольна твоя.

Майдан стоїть. Співає празниково,
А ти, як учень, шепчеш “Заповіт”.
Ти — переможець, ти — народ, ти — слово,
Що творить правди і свободи світ.

7.02.2014 р.

Дим

Вночі Майдан, як велетенська ватра,
Де жевріє червоно-чорна грань,
І сивий дим лягає понад шатра,
Як пісня давніх, січових повстань.

Той дим пахкий живе в моїй одежі,
Стоїть, як чалий кінч біля вікна
Мого житла; в небеснім безбережжі
Не губиться та хвиля запашна.

Як свіжий хліб на маминім обрусі,
Чарують пахощі вогню з діжі,
Біля котрої хлопці сплять безвусі,
Але не сплять вусаті сторожі.

В димах з Майдану чую рідну хвою,
І ялівця карпатського пахтінь,
І ту вербу, в котрій ховав я зброю,
Як вірші для майбутніх поколінь.

Той дим іде, немов рідзвняні свята,
Хмільне похмілля з Божої руки,
Коли, вечеряли в могого тата
Пастіри, лісові бойовики.

Той дим летить з Хрещатика до неба,
І там зникає, як життя моє,
Та щастя більшого мені не треба,
Як бачити і знати, що він є.

Той сивий дим мого життя остання
Велика радість і звичайна мить.
Той дим летить із вогнища повстання,
І наче мій старий кожух пашисть.

2.02.2014.

Михайло Гаврилюк

Його піймали беркути, не птахи,
А звірі, помосковшені хахли.
Одежу здерли. Били попід пахи,
Шукали серця і, б’ючи, знайшли.

Тупим ножом стинали браття чуба,
Здавалось їм, що нищать клятву Січ.
Як гадина, кацапська лайка груба,
На нього кидалася зівсібіч.

І на морозі фотографували
Роззягненого мужа до наги,
І, вишкіривши зуби, як шакали,
Навколо нього гзились вороги.

Але козак стояв, дивився вгору,
Як чоловік, що зневажає грязь,
Перевертням являє непокору,
Вітчизну, що бандитам не здалась.

Де ж він тепер? Допомогли афганці
З катівні повернутись на Майдан.
Рубає дрова і співає вранці,
Піймати мріє злобних беркутян.

І не втечуть вони. Обозний сотні
Четвертої, Михайло Гаврилюк
Ще гляне на фасади їх мерзотні,
І на тремтіння їх кривавих рук.

Я знаю: мати козака з Майдану
Горить, слізьми облита, як свіча.
А мати Україна нездоланну
Вдихає силу в сталь свого меча.

4.02.2014 р.

3.02.2014 р.

Шлях до Конституції демократії

Визначилася основна точка громадського протистояння в Україні. Опозиція, зокрема Майдан і Євромайдани України, вимагають глибоких конституційних реформ, щоб у майбутньому забезпечити суспільство від спроб тих чи тих політично-бізнесових кланів узурпувати владу. Категорична вимога опозиції — повернення до парламентсько-президентської форми правління. Або негайно, шляхом повернення Конституції в редакції грудня 2014 року, або якнайшвидшим внесенням змін до Основного Закону Верховною Радою. Влада ж, також декларуючи готовність до відновлення парламентсько-президентської республіки, прагне всіляко затягнути цей процес. Які ж ключові моменти позицій обох сторін?

Підтримка Майдану

У неділю на столичному Майдані пройшло десяте Народне Віче. Цього разу виступи лідерів опозиції знайшли повну підтримку народу. Адже в них викладено основні моменти відновлення конституційної демократії в державі.

Базові положення оновлення Конституції оголосив зі сцени Майдану голова Політради ВО “Батьківщина” та фракції “Батьківщина” Арсеній Яценюк.

“Зараз нам треба ухвалити рішення, що буде після Віктора Януковича, тому що його режим впаде. Наш народ довів, що він здатний боротися за свої права. І наш народ зараз вимагає, щоб у країні більше не було диктатора”, — підкреслив Арсеній Яценюк. Він наголосив, що в Україні має бути встановлена система, за якої “президент має виконувати волю народу, за якої президенту можна оголосити імпічмент, він позбавляється диктаторських повноважень і не має права призначати уряд”.

“Уряд повинна призначити Верховна Рада, яку вибирає народ, відправити у відставку також Верховна Рада. У країні не буде тиранів, диктаторів і тих, хто знуцається з нашої гідності”.

За проектом змін Основного Закону, підготовленим “Батьківщиною”, президент не матиме права призначити генерального прокурора, голову СБУ, голову Антимонопольного комітету. Також документ передбачає спрощену процедуру імпічменту президента, передбачає ліквідацію обласних державних адміністрацій. “Вистачить васалів Януковича на місцях. Народ в області має сам вибирати обласну раду, виконавчий комітет і голову цього комітету. Це ваші права”, — зазначив Яценюк.

Кличко: Конституцію—2004 повинен повернути суд

“Насамперед ми повинні повернутися до Конституції 2004 року. Це можна зробити дуже швидко, і Конституційний Суд має скасувати своє незаконне рішення, яке ухвалив 2010 року, — сказав Кличко. — А потім формувати перехідний технічний уряд, який візьме на себе програму реформ у країні. За цей час ми зможемо узгодити нову Конституцію з усіма політичними силами, знайти баланс, прописати, щоб ця Конституція була досконалою”.

Яценюк: ухвалімо текст Конституції—2004 без поправок

“Батьківщина” збиратиме підписи для внесення в Раду тексту Конституції 2004 року без поправок, — заявив лідер фракції Арсеній Яценюк. “Потім переробимо, допрацюємо і дошліфуємо українську Конституцію”. ...І остаточно ставимо крапку в тому питанні, яку Конституцію вимагає Майдан”.

Окрім того, він сказав, що опозиція готова до позачергової сесії Ради.

Юрій Луценко: Конституція 2004 року — єдино прийнятний компроміс

Повернення до Конституції 2004 року — єдино прийнятний компроміс саме тому, що вона встановлює випробуваний 4 роками реальної політики баланс між гілками влади. Недоскона-

лість і навіть дефективність тієї системи всі знають. Але нову досконалу Конституцію потім мають написати не політики, а спеціально обрані народом Конституційні Збори. Тільки тоді це буде не змова старих еліт з розподілення портфелів, а справді революційна суспільна угода про нову Україну.

Порошенко: Рада Майдану визначається щодо Конституції

Народний депутат Петро Порошенко вважає, що Рада Майдану прийде до спільної позиції щодо Конституції і може ухвалити відповідне рішення найближчим часом. Порошенко вважає “абсолютно реальним” повернення до Конституції 2004 року.

тій реформи він назвав два моменти. “По-перше, враховувати гостроту політичної кризи і напруженість у суспільстві. Звідси очевидно, що конституційний процес... ніяк не можна затягувати. По-друге, цей процес повинен відбуватися у правовому полі. Для цього, на мій погляд, потрібно виправити серйозну правову помилку, точніше, неправовий спосіб відновлення Конституції 1996 року”.

Янукович просить Захід допомогти написати нову Конституцію

Президент Віктор Янукович закликав міжнародні організації приєднатися до проведення конституційної реформи в Україні. Таку заяву він зробив у Сочі під час зустрічі з президентом Швейцар-

комісію для розробки проекту змін до Конституції. Опозиційні фракції пообіцяли підготувати цей проект.

Рибак: при зміні Конституції може знадобитися референдум

Голова Верховної Ради Володимир Рибак допускає винесення на референдум деяких питань конституційної реформи. Про це він заявив в інтерв'ю телеканалу “Рада”.

За словами спікера, усі пропозиції щодо внесення змін, які надходять, а також напрацювання Конституційної Асамблеї “потребують узгодження і винесення на розгляд парламенту відповідно до процедури, яка визначена в Основному законі”.

Голова ВР нагадав, що він підписав розпорядження про ство-

право призначити голову СБУ та Генпрокуратури, пропонувати половину складу Ради Національного банку України та Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення. Крім того, у Кличка пропонують збільшити квоту президента у Конституційному Суді до половини складу (зараз голова держави має право призначити третину складу КС).

УДАРівці пропонують надати президенту право зупинити дії актів Кабміну, Ради міністрів АР Крим та Верховної Ради АРК з одночасним зверненням до КС із мотивів їх невідповідності Конституції України, а також оскаржувати акти Кабміну, центральних органів виконавчої влади, Нацбанку до судів загальної юрисдикції.

Щодо процедури імпічменту президента, то його відставку можуть ініціювати за пропозицією “Батьківщини” 150 народних депутатів, УДАРу — 226.

“Батьківщина” і УДАР наполегливо працювали над узгодженням законопроекту про зміни в Конституції, щоб подати його на розгляд парламенту. Однак у Партії регіонів не хочуть виносити узгоджений проект змін Конституції на розгляд у сесійній залі, а хочуть направити його на експертизу у Венеціанську комісію. У опозиції ж заявляють, що “експертиза займе не менше півроку”.

Прокуратура та міліція погрожують активістам жорсткішими покараннями

У прокуратурі підкреслюють, що коли мітингувальники не виконають умови другого закону про амністію, затримані активісти отримають суворіші вирoki. Про це, зокрема, заявив головний прокурор Київщини Михайло Витязь. Прокурор підкреслив, що протестувальники мають звільнити всі зайняті під час акцій протесту будівлі, розблокувати транспортні комунікації на вулиці Грушевського в Києві та інших вулицях в усіх населених пунктах України.

Своєю чергою в МВС також заявили, що у разі невиконання мітингувальниками другого закону про амністію, розслідуватимуть справи проти затриманих активістів “у повному обсязі”. В Міністерстві зазначили, що наразі в кримінальних провадженнях 266 особам пред'явлено підозру. 82 людям, яких підозрюють у подіях, пов'язаних із масовими акціями, вже змінено запобіжний захід, 61 особа ще перебуває під вартою.

Як відомо, 2 лютого 2014 набув чинності другий закон “Про усунення негативних наслідків і недопущення переслідування і покарання осіб з приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань”.

Від 2 лютого 2014 року пішов рахунок 15-ти днів, протягом яких мають бути звільнені всі захоплені активістами приміщення органів влади та розблоковані транспортні магістралі. Тільки після цього механізм амністії буде запущений.

Підготував
Петро АНТОНЕНКО
Фото автора

Марш Самооборони Майдану

Київ, 6 лютого. Урядовий квартал. Колона учасників Євромайдану рухається вулицею Інститутською з Майдану до Верховної Ради України. Тисячі людей. Попереду близько двох тисяч бійців Самооборони Майдану. Екіпіровані по-бойовому: у сотень бійців — кийки, щити “Беркута”, такі ж справжні армійські металеві каски. Демонстрація сили з боку опозиції. Того дня все завершилося цією демонстрацією поблизу парламенту з вимогами опозиції насамперед щодо відновлення реального народовладдя.

Він повідомив також, що єврокомісар Штефан Фюле, який прибув до Києва, говоритиме з президентом України саме про конституційні зміни. Депутат підкреслив, що ЄС висуває досить жорсткі вимоги щодо цього переговорного процесу.

Кучма за негайне повернення до Конституції—2004

Другий президент України Леонід Кучма виступає за якнайшвидше повернення Конституції в редакції 2004 року в правовому полі і без зволікання. “Необхідно повернутися до Конституції 2004 року... Не тому, що вона досконала. Ні. У нас не залишається часу. Україна як держава тріщить по швах. Сідайте потім, вдосконалюйте!”.

Кучма зазначив, що в парламенті розглядаються різні варіанти повернення до Конституції 2004 року, але головними при виборі шляхів відновлення консти-

тій реформи він назвав два моменти. “По-перше, враховувати гостроту політичної кризи і напруженість у суспільстві. Звідси очевидно, що конституційний процес... ніяк не можна затягувати. По-друге, цей процес повинен відбуватися у правовому полі. Для цього, на мій погляд, потрібно виправити серйозну правову помилку, точніше, неправовий спосіб відновлення Конституції 1996 року”.

Янукович, зазначено у повідомленні його прес-служби, заявив, що наразі актуальним питанням є проведення конституційної реформи, для здійснення якої “передбачається створення тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України”. Він наголосив, що до цієї роботи обов'язково будуть залучені вітчизняні фахівці, експерти Ради Європи, представники Венеціанської комісії, Конституційної асамблеї та громадянського суспільства”.

Янукович запевнив представника ОБСЄ у тому, що “найбільш чутливі питання у разі необхідності будуть винесені на всенародне обговорення”.

Поки що консенсусу між владою та опозицією стосовно Конституційної реформи так і не було досягнуто. На засіданні Ради керівники парламентських фракцій вирішили не утворювати тимчасову

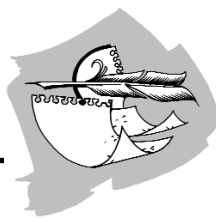
решення робочої групи уповноважених представників депутатських фракцій із напрацювання узгоджень до зміни Конституції. За його словами, робоча група провела своє засідання минулої п'ятниці. “Було багато зауважень, є напрацювання в усіх фракціях”.

За словами Рибак, у парламенті зареєстровано 2100 законів від різних суб'єктів законодавчої ініціативи, 700 законопроектів розглянути комітетами, зокрема й такі, що потребують першочергового розгляду.

Спікер заявив, що “не можна ставити розгляд соціально важливих законопроектів залежно від внесення змін до Основного закону”.

Опозиція узгоджує зміни до Конституції

УДАРівці поки що не підтримують кардинального зменшення повноважень голови держави. Зокрема вони пропонують не відбирати у президента

Євромайдан — це боротьба зі смертохристами

Юрій ДОРОШЕНКО

У двох романах Юрій Щербак передбачив сьогоднішня

Нещодавно вийшов друком російський переклад роману “Час смертохристів. Міражі 2077 року” відомого письменника та дипломата Юрія Щербака. “Шок. Ступор. Змушує замислитися”, — написав один мій приятель із Єкатеринбурга, якому у надіслав книжку, а московська подруга-журналістка прочитала її і загадково мовчить...

Така реакція з братньої країни дала підстави ще раз перегорнути двокнижжя, а це, як відомо, крім “Часу смертохристів. Міражі 2077 року” ще й “Час великої гри. Фантоми 2079 року” (обидві побачили світ у київському видавництві “Ярославів Вал”). Ці дві книжки висунуті на здобуття Шевченківської премії.

Однак, хто ще не читав, не варто думати, що це антиросійська книжка (борони Боже!) чи твір лише про Україну. Ні! Це романи про універсальну реальність нашого часу — цинічну та страшну. Не так про глобальну політику, як про боротьбу світоглядну, в душі кожного з нас.

Автор художніми образами доводить: смертохристи всюди. Вони не мають національності та соціального статусу. Можуть бути гламурними, їздити на “Лексусах”, їх навіть часто інтерв’ює Катя Осадча. А також вони зазвичай грають на “роялі” під куполом Верховної Ради або втілюються в українських поетів чи бізнесменів-філантропів. Можуть бути одягнені в лати “Беркута”, а можуть самозакохано бовваніти у вишиванці на сцені Майдану. Смертохристи переважно тягнуть у Митний союз, але можуть і облудливо розп’якувати про потребу євроінтеграції, не поворухнувши заради неї і пальцем. Це одвічний, біблійний бій зла із добром. А терени для цього бою — наші душі, українська земля і, звісно, сторінки роману.

Коли ж цими лютневими днями знову заглиблюєшся у бурхливі та фантазмагоричні сюжетні перипетії твору Юрія Щербака, то починаєш розуміти актуальність авторських передбачень. Ні, це не футурологія. Це швидше діагноз нашому суспільству, державі та сучасному світові, поставлений доктором медичних наук. Це аналітична депеша Надзвичайного та Повноваженого Посла України в таких знайомих країнах, як США, Канада, Ізраїль. Висновок людини, яка стояла за лаштунками багатьох доленосних для нашої держави рішень. Утім, і діагноз, і депеша написані рукою талановитого письменника, майстра численних деталей.

Київський Євромайдан і трагедія вулиці Грушевського — це також міражі з твору Юрія Щербака. Бо породжені безвідповідальними та захланними політиками, серед яких важко розібратися навіть кадровому військовому розвіднику, головному герою, генералу Ігорю Гайдуку. Глобалізація та жорстоке змагання світу перетворюють Україну на поле битви і в романі, і в сьогоднішні. “Надзвичайно цікавий, із захоплюючою інтригою роман Юрія Щербака я сприймаю як гротеск-фантастику не так прогнозу, як

застереження від недалекого майбутнього й пасивності, смертельно небезпечних у цьому базжалісному світі, сповненому геополітичних пасток і підступів”, — переконливо відгукується про твір академік Іван Дзюба.

Про політичну актуальність двокнижжя для України, написаного кілька років тому, можете судити самі. Ось, наприклад, один із героїв “Часу великої гри” — патріарх імперії, яка постала на місці теперішньої північної до нас країни, “виструнчившись по-військовому”, розповідає про Україну своєму царю-президентові так: “Як і завжди, цю штучну псевдодержаву характеризують стан перманентного бардака, гризня у верхніх ешелонах влади і загальне небажання воювати, а працювати на городах у час бурхливої літньої вегетації”. “Всі церкви і монастирі, вся розвідувальна мережа “руссКАГО міра” готові до наступу об’єднаних сил коаліції”, — звітує далі патріарх. Він “повідомив також, що з керівництвом України-Руси ведеться поглиблена робота і є позитивний зсув у напрямі згоди влади братсько-сестринський договір із Росією, віддавши їй половину врожайних земель у безстрокову оренду”. Хіба це не передбачення позиції кремлівського керівництва у нинішніх подіях? Чорна Орда у творі та житті веде постійну

агресію проти нашої країни. У геополітичних планах — її ресурсне підкорення та поневолення.

Ще одна цитата першої книжки звучить як майже точний аналіз нинішньої ситуації в Україні. “Агентурі Чорної Орди вдалося увійти до критично вразливих ланок державного апарату України, підкупом і шантажем сформувати потужний корпус зрадників, делікатно поіменованих агентами впливу, поставити “кротів” в органи розвідки і контррозвідки, а головне — викоринити в суспільстві будь-яку волю до опору, прищепити громадянам України ідею євроазійської єдності”, — стверджується у “Часі смертохристів”. Пишемо “майже”, бо письменницьке передбачення не збулося лише в одній частині — волю українців до опору не вдається зламати ні зовнішнім, ні внутрішнім окупантам. Але даруймо автору, бо на цьому прокололися також і професійні російські та провладні аналітики, які запевняли своїх начальників у швидкій реалізації їх злочинних планів. І в книгах Щербака, і в сучасній українській політиці, коли держава в небезпеці, політики борються винятково за владу, продукують пустопорожні заяви та звернення, розвивають МРОД — “модифіковану ритуальну демократію” та тримаються, як воша за кожух, за позаблоковий, нейтральний статус.

Багато хто з критиків стверджує: такого роману ще не було в українській літературі. У світовому ж контексті попередниками Щербака називають таких авторів антиутопій, як Джордж Оруел, Карел Чапек, Олдос Гакслі та інших. Порівняння — річ суб’єктивна. Можна дискутувати стосовно деталей і дрібниць, у той же час визнаючи: “Час смертохристів” і “Час великої гри” — явище в нашій літературі. Це реалістично-утопічні колажі, створені з картинок минулого, сучасного та майбутнього, майстерно зшитих нитками гострого сюже-

ту, об’єднаних динамічністю викладу і розмахом фантазії.

Автор веде справжню гру з читачем, створює такі собі шаради, де правду про сьогоднішня вплітає в ілюзію і вигадку. Ось 2077 р. постає народна ініціатива — Ліга Устима Кармелока, яка намагається боротися з представниками олігархічно-феодалного ладу. Її звернення просте і нагадує вимоги Євромайдану. Цитую деякі пункти з “Часу смертохристів”:

1. Чартерів на всіх не вистачить.

2. Злочини так званої еліти проти трудящих є підставою для організації відкритих народних трибуналів і публічних покарань

недоторканих вироdkів.

3. Наша вимога: повернення народу України вкрадених вироdkами у трудящих земель, лісів, гаїв, річок, пляжів, парків, санаторіїв, заводів, не кажучи вже про справедливий заробіток, свободу й майбутнє.

У назагал песимістичному творі-пересторозі є порада, адже кожна справжня художня річ здійснюється до вершин філософського узагальнення. “Підніміться над історією, над сьогоднішня. Я чув, з’явився такий рух — “Я останній українець”. Це поразка. Ви уявіть, що ви — Перший украї-

недоторканих вироdkів.

нець у світі, що у вас все попереду. Почніть писати історію України з чистого аркуша”, — закликає Ігоря Гайдука разом із нами один із героїв роману “Час смертохристів”. Це може бути прямим відгуком Щербака-публіциста на події, які підняли Україну та зворохобили світ.

Нинішній вибір для Шевченківського комітету нелегкий — вони мають чимало сильних претендентів на Тарасову відзнаку. Разом із тим, варто зауважити: багато з моїх навіть літературоцентричних друзів, дізнавшись, що Юрія Щербака висунуто цього року на здобуття Шевченківської премії за двокнижжя, дивувалися: невже він ще не лауреат? Справді, ця премія запізнюється, адже не треба забувати, що Юрій Михайлович ще й автор таких знакових для вітчизняної літератури творів, як романи “Бар’єр несумісності”, “Причини і наслідки”, “Чорнобиль”, п’єс “Маленька футбольна команда”, “Сподіваюся”, “Стіна”, численних повістей. Його мовчання як письменника останніх два десятиріч було викликане ходінням у політику та дипломатію, таким собі творчим відрадженьням. І в цьому також був свій сенс — звідти він приніс нам реальні сюжети та живі факти для згаданих двох романів.

Присудження премії цього року також стане боротьбою смертохристів зі світлом, адже багато з них нині при владі, вони по той бік барикад, з іншого боку від універсальних і вічних постулатів Християнства, від інтересів України. Але, як і в кожному доброму творі, має бути місце для інтриги.

Шевченківська зоря Фемія Мустафаєва

У Національній філармонії відбувся концерт народного артиста України Фемія Мустафаєва, якого ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка висунуло на здобуття Національної премії України ім. Тараса Шевченка 2014 року в галузі концертно-виконавського мистецтва. Фемія Мансурович створив, записав і видав дводисковий альбом українських пісеньних творів на слова Т. Шевченка “Тарас Шевченко. Солоспів”, багато з них ще не звучали в інформаційно-музичному просторі. Диск “Давно те минуло” записаний у супроводі Національного академічного оркестру народних інструментів України під керівництвом народного артиста України, лауреата Шевченківської премії Віктора Гуцала; диск “За думою дума” — камерний, у фортепіанному супроводі (концертмейстер Є. Лисогор).

У палітрі особистості цього ви-

конавця поєднана європейська академічна культура співу і майстерність народного рапсода. Співак виконує і тенорові, і баритонові вокальні твори, передає масштабність музичних образів: незламний дух українського народу, його силу, мужність, щемливі й трагічні інтонації, що йдуть від українських дум. Дуже близька для Мустафаєва й поезія Кобзаря. Це відчували усі присутні на концерті, де були члени Комітету з національної премії України ім. Тараса Шевченка, відомі письменники, митці, науковці та інші шанувальники Фемієвого таланту.

Кожен твір зал зустрівач хвилюючими оваціями. Свідченням піднесеної атмосфери на концерті стало спільне виконання пісні “Рева та стогне Дніпр широкий”.

Вл. інф.
Фото Дмитра ЛОМАЧУКА

Не міліє джерело талантів Дунаєвеччини

Валентина БАЙТАЛЮК,
голова Дунаєвеччинського районного об'єднання

Якщо Подільська «Просвіта» вже проходила другий етап свого становлення (I — 1906—1907 роки, II — 1908—1914 роки), то на Дунаєвеччині вона тільки почала зароджуватися. Про це свідчать дослідження, які в 90-х роках минулого століття провели школярі з села Великий Жванчик.

В архівному документі — витязі з протоколу № 18 від 23 червня 1914 року, складеному жандармським ротмістром Щербиніним на основі зошитів, виявленого під час обшуку в Подільському товаристві «Просвіта», у списку за № 7 вказано: «Самійло Бабляк. Великий Жванчик». Отже, членом Подільської «Просвіти» був батько відомого письменника-земляка Володимира Самійловича Бабляка. Є запис про сплату Бабляком членського внеску 1910 року. Тобто вже цього року, а, можливо, і раніше, «Просвіта» існувала в Дунаєвеччинському районі.

Володимир Бабляк згадував, що його батько був учителем, грав на кількох інструментах, особливо добре — на скрипці, керував великим сільським хором, з яким часто вступав у повітово-містечку та навколишніх селах. Майже всю свою вчительську заробітну плату він витрачав на придбання книжок, мав велику бібліотеку, яка містила чимало творів вітчизняної та зарубіжної літератури. Бабляк добре знав польську мову, читав твори польських письменників в оригіналі. У їхній хаті часто збиралися гості з усього повіту, вели великі палкі потайні розмови, співали пісень, грали, читали.

Помер Самійло Митрофанович Бабляк на 37-му році життя, 1919 року.

Свідком подій того часу був мешканець села Великий Жванчик Петро Васильович Мельник, який згадував: «Я вчився в церковно-приходській школі. В селі була ще земська школа. Навчалися руською мовою. Першою книжкою був «Сеятель». У школах вчителювали — Івашук, Рогальський, Кавардинський, Сувальчук, Борисович. У 1915—1916 роках на обійсті панського управителя було відкрито українську школу. Першим учителем школи був Самуїл Бабляк. Я в цій школі вже не вчився, бо помер мій батько і я залишив школу. Де раніше вчителював Самуїл, не пам'ятаю. У школі появилися український «Буквар» і «Читанка».

Самуїл був доброю людиною, його любили в селі. Він був гарний, вродливий. До нього часто зверталися люди, він нікому ні в чому не відмовляв. Його дружина гарно співала. Бабляк гарно грав на скрипці. Вчив простих людей рідної мови. Люди, які читали, брали в нього книжки. Їх він звідкись привозив. Помер Самуїл молодим від нещасного випадку. Коли я разом із хлопцями пас худобу, то бачив, що в селі люди збиралися на похорон. Всі люди

Упродовж усього існування український народ перебуває в горнилі боротьби за свою волю та кращу долю. Зазирнувши в історію — початок ХХ століття — розумієш, що російська імперія, проводячи політику русифікації та нищення освіти і культури, довела український народ до межі денаціоналізації. Перспективу історичного розвитку неодмінно треба було пов'язувати зі зростанням національної свідомості, відродженням культури, звичаїв, традицій, історичної пам'яті. Саме це завдання стояло перед інтелігенцією. Велику роль у розвитку українського національно-культурного руху на початку ХХ століття відіграла «Просвіта», зокрема на Поділлі.

довго згадували доброго щирого Самуїла Бабляка...

Велике значення мав розвиток Подільської «Просвіти». Після її реєстрації активніше поширювалися не лише думки та ідеї щодо просвітницької діяльності, а й Статут Товариства, книги українською мовою, утворювалися бібліотеки-читальні, аматорські гуртки та драматичні колективи.

«Просвіта» мала великий вплив на українську інтелігенцію, особливо сільських учителів.

Проте 1914 рік став фатальним для просвітян. Їх почали звинувачувати в антидержавній ді-

Дунаєвечка «Просвіта» за-снувала бібліотеку у Дунаївцях, якою завідувала Антоніна Мельник. Особливу увагу приділяли народній освіті. Просвітницька діяльність стала причиною арештів Богацьких з с. Нестерівці, Є. Кондрацького з с. Маліївці, братів Риндиків.

Свою сторінку в історію «Просвіти» вписав і наш земляк, уродженець Малієвців Кондрацький Євген Григорович.

Здослідження мешканця с. Маліївці О. Г. Онищука:

«З 1918 року Є. Г. Кондрацький став членом Кам'янець-

волицької організації, за участь в її діяльності і агітації проти захо-дів радянської влади».

Під час слідства Є. Кондрацькому висунули звинувачення у належності до українських соціалістів-федералістів. Йому ставили в провину, що він 1918 року працював у губернському національному союзі, на чолі якого стояли Приходько, Огієнко, Біднов. «Во время петлюровщины Кондрацкий рекомендовал себя как ярый самостоятельный акт».

Колишньому керівникові «Просвіти» ставили в провину і те, що як член створеного в Кам'янці-Подільському наукового товариства і ВУАН, яке очолювали Полонський і Січинський, «проводил шовинистическую деятельность в кругу своих друзей, выявлял враждебные мысли к Советской власти и ее мероприятиям».

1925 року в Кам'янці-Подільському виникло музичне товариство імені Леонтовича, яке очолював Є. Кондрацький. У звинуваченні зазначено, що Кондрацький очолював групу «исключительно шовинистически настроенной интеллигенции, которая под видом домашних музыкальных вечеринок объединила недовольствующие стороны», що в товариство втягувалася націоналістично настроєна українська інтелігенція, що репертуар носив явно шовіністичний характер.

Є. Г. Кондрацький не визнавав звинувачень. За його словами, товариство об'єднувало шанувальників музичного мистецтва, це товариство не можна було назвати суто українським, бо в оркестрі, крім українців, були чехи, поляки, німці, євреї.

18 лютого 1930 року особлива нарада при Колегії ДПУ УРСР постановила: Кондрацького Євгена Григоровича, як антирадянського елемента, ув'язнити в концтабір строком на три роки. А 16 червня 1937 року він був знову засуджений Ярославським обласним судом на 5 років.

Помер Є. Г. Кондрацький 15 січня 1938 року. 1961 року за протестом військового прокурора Прикарпатського військового округу справа проти Кондрацького Євгена Григоровича за відсутністю доказів була припинена».

1920 року на Поділлі прийшли більшовики. «Просвіта» ще деякий час функціонувала. Однак просвітяни зазнавали репресій, із бібліотек вилучали «петлюрівські» книжки. 1923 року ра-

дянська влада припинила діяльність «Просвіти», оскільки вона не вписувалася в більшовицьку ідеологічну систему.

У 1990-х роках, коли очолила районний осередок, я намагалася дізнатися про роль «Просвіти» у період Другої світової війни. Тоді її очолювала Ядвіга Петрівна Неселовська, нині вчителька-пенсіонерка, заслужений учитель УРСР. Почувши моє запитання, вона здригнулася і стривожено запитала: «Навіщо Вам?» Чекаючи почути горду розповідь великої патріотки, я ніяк не могла зрозуміти такої реакції. Пізніше довідалася, що фашисти вдалися до такого підступного кроку, як створення «Просвіт», щоб у такий спосіб виявити національно свідомих українців, протиставивши їх колишнім партійно-радянським активістам. Восени 1941 року відділ освіти районної управи через зональних інспекторів звернувся до вчителів із закликом формувати просвітницькі осередки, відкривати будинки «Просвіти», залучати українців до вступу в ці організації.

Із розповіді Ядвіги Петрівни дізналась, як одного осіннього дня 1941 року інспектор відділу освіти Гриб зібрав багатьох учителів і вимагав написати заяви про вступ до Товариства. Вона і її чоловік, учитель фізики В. Й. Годлевський, та інші колеги подали заяви.

Члени «Просвіти» збиралися у фабричному клубі. Працювала бібліотека, організували художню самодіяльність, вистави.

Такі осередки виникали і в інших селах, зокрема в Михайлівці. Сільський староста Никифір Криворука, зібравши членів управи, актив обштинного господарства, колишніх воїнів армії УНР, представників молоді, повідомив, що з дозволу нової влади в селі створюється «Просвіта», розпочнеться нове культурно-національне життя. Він очолив сільську просвітницьку організацію, на сільській управі прибавив тризуб і вивісив жовто-блакитний прапор. Члени «Просвіти» 6 вересня 1941 року під час мітингу урочисто відкривали пам'ятник борцям за незалежну Україну. Але хрест із таблицею, де були записані прізвища сільчан, що загинули під час національно-визвольної боротьби 1917—1920 рр., у центрі села просто-яв недовго.

У червні 1942 року розпочалися масові арешти просвітників. В. Й. Годлевського 22 червня затримали просто на вулиці. А через три дні він, учитель Парой, Зіна Крижіжєвська, Мечислав Опольський та багато інших були розстріляні в Кам'янці-Подільському. Репресії поширилися і на села. У Смотричі 1942 року розстріляли керівника «Просвіти» Ананія Борідка, його дружину і доньку. Отже, фашисти використали організацію для виявлення патріотично налаштованих українців, з якими потім жорстоко розправилися.

Крайня справа Ядвіга Неселовська

яльності, переслідувати, здійснювати обшуки, вилучати українську літературу, потім остаточно заборонили. Керівники зазнали переслідувань.

Після Лютневої революції у березні 1917 року «Просвіта» в Кам'янці відродилася. Відродилася і на Дунаєвеччині.

У цей час «Просвіта» розробила проект відкриття мережі шкіл та курсів. Навчання велось рідною мовою. Вивчалися мова, арифметика, природознавство, хімія, географія, малювання. Попри нестачу підручників, учнів навчали за альтернативними: «Граматика» І. Огієнка, «Граматика української мови» О. Курила, «Ілюстрована історія України» М. Грушевського, «Про минулі часи на Поділлі» Д. Дорошенка.

Дунаєвеччинський осередок «Просвіти» тоді очолював Семен Дмитрович Риндик. Він читав лекції з історії Поділля, про географію та природу рідного краю. При «Просвіті» діяла бібліотека. Просвітяни поширювали знання серед селян, виступали з концертами, відкривали бібліотеки в селах, пропагували ідеї незалежності.

В Підлісному Мукареві відкрили навчальний заклад імені М. Драгоманова.

Подільського товариства «Просвіта», у діяльності якого брав активну участь. З метою залучення кам'янчан до участі в святі на честь відкриття університету читав лекції в школах міста.

4 травня 1919 року Євген Кондрацький став членом ради товариства «Просвіта», а 7 травня того ж року на першому засіданні нового складу обраний головою Подільської «Просвіти». У нелегких умовах доводилось працювати «Просвіті». І все ж на початку 1920 року за участю просвітян громадськість міста урочисто відзначила новорічні свята, Водохреща, у березні вшанувала пам'ять Шевченка. У березні 1920 року Є. Кондрацький як керівник Подільської «Просвіти» був присутній на засіданні американсько-польського комітету допомоги дітям. У цей час «Просвіта» вела боротьбу з польською владою за українську освіту, добивалася приміщення для трьох українських шкіл. Товариство влаштувало також безплатну амбулаторію.

У листопаді 1929 року Є. Г. Кондрацького, завідувача трудової школи м. Кам'янці-Подільського, заарештували «за причлежність до підпільної української контрре-

Пишаємося нашими героями

Наступний етап діяльності “Просвіти” розпочався з “перебудовою” в СРСР. У 80—90 роках ХХ ст. в Україні поширився рух за створення Товариства української мови імені Т. Шевченка. 4 квітня 1989 року Хмельницьке обласне Товариство (тоді — “Родовід”) очолив Микола Магера. Підтримавши ідею В. С. Прокопчука, завідувача Дунаєвського відділу освіти, обласне керівництво доручило Валентині Никанорівні Магері, вчителю-словеснику з багаторічним стажем, заслуженому вчителю України, організатору та керівництву районним осередком у Дунаєвському районі.

Саме Валентина Никанорівна організувала створення осередків у кожній школі району, налагоджувала їхню діяльність. З’явилась “Молода Просвіта” — шкільна молодь, яка брала активну участь у суспільно-громадському житті. Відроджували традиції та звичаї, створювали музеї, відновлювали ремесла й організували навчання, складали програми вивчення літературного краєзнавства. Валентина Магера була багаторічним і незмінним керівником районного методичного об’єднання, школи передового досвіду, інших форм методичної роботи, навчала цілі покоління педагогів.

Велику допомогу й підтримку надавав Віктор Степанович Прокопчук, сам був ініціатором гарних справ: створення літературних музеїв, збирання сільського фольклору, відкриття кімнат народознавства, “Бабусиних світлиць” тощо. Цьому краєзнавцю належить ідея видання перших книг, методичних посібників, збірок та ін. Педагоги та школярі, на той час уже члени районного осередку української мови імені Тараса Шевченка, активно підтримували починання.

Після реорганізації ТУМ у ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка (12 листопада 1992 року) керівником в області став Василь Горбатюк (нині — голова обласної організації НСПУ, директор літературного музею), а в районі цю справу доручили мені, методисту відділу освіти.

Дунаєвське районне об’єднання “Просвіти” 26 червня 1995 р. легалізовано Дунаєвським райвиконкомом шляхом повідомлення про заснування.

Просвітяни відроджували національні корені, боролися за виконання Закону “Про мови”, брали активну участь у політич-

них акціях, спрямованих на боротьбу за незалежність України.

Саме в той період було створено літературні музеї М. Смотрицького у Смотричі, Леоніда Лупана (репресованого поета) у Нестерівцях, Івана Сварника у Лисогірці, Володимира Бабляка у Великому Жванчику. Пізніше — кімнату-музей Афанасія Коляновського у Томашівці, Миколи Магери у Дунаєвському НВК...

Наша “Просвіта” — це живий організм, який постійно змінюється. Удосконалюються форми та методи роботи, оновлюється склад об’єднання, з’являються нові напрацювання та надбання, та незмінною залишається мета і цілі: утвердження української національної ідеї та державної української мови, розвиток національної культури, відродження історичної пам’яті і піднесення духовності українського народу.

Традиційними у районі стали проведення свят, тижнів рідної мови та літератури, конференцій, відзначення визначних дат творчості письменників. Цікаво та змістовно у закладах освіти та позашкільній мережі району кожного березня проводяться шевченківські дні, якими передбачено семінари, виставки за шевченківською тематикою, шевченківські читання, літературні конкурси та вікторини, засідання літературних клубів, виставки дитячого малюнка, випуск стінгазет, книжкові виставки тощо. До кожної визначної дати, серед яких — ювілеї письменників, дні Слов’янської писемності, рідної мови тощо готуються сторінки чи тематичні матеріали в газеті “Дунаєвський вісник”.

Серед членів “Просвіти” — працівники редакції районної газети “Дунаєвський вісник”, члени районного літературно-мистецького об’єднання “Сонях” ім. В. С. Бабляка, члени творчого клубу “Словесник”, працівники культури. Усіх їх об’єднує небайдужість до долі України, до її майбутнього, любов до рідного слова, боротьба за його утвердження. Видаємо збірку літературних творів “Сонях”. Мають власні збірки майже всі члени ЛМО. Співпрацюємо з районною дитячою літературною студією “Джерельце” (керівник Наталія Погинайко), що при Будинку творчості школярів.

Періодично випускаємо тематичну сторінку “Сонях” у районній газеті “Дунаєвський вісник”. Не міліє джерело талантів землі Дунаєвської.

“Слово Просвіти” отримує багато відгуків. Читачі привітали нас із усіма січневими святами, побажали тижневику розвою, за що ми вдячні. Основна пошта, звичайно, присвячена головній нинішній події — Євромайдану. Проте пишуть і про інші традиційні просвітянські заходи, які завжди йдуть у руслі патріотизму, боротьби за Свободу.

День Соборності — одне з українських свят, яке не втрачає актуальності. Особливо приємно отримати звістку про його відзначення у Сімферополі, де цього дня відбувся урочистий мітинг і покладання квітів до пам’ятника Тарасу Шевченку. Про це написала **Ірина КЛЮЄВА** з Кримської організації УНП. Тут зібралося близько 200 представників Кримських організацій УНП, КУНУ, Свободи, Всеукраїнського об’єднання ветеранів, Наукового товариства вчених і громадян, кримсько-татарського Меджлису та громадськості. Мітинг розпочався хвилиною мовчання — вшануванням загиблих героїв Майдану.

Нинішнє свято відбулося в умовах безпрецедентного тиску злочинної влади на український народ, який прагне до європейських демократичних цінностей. День Соборності, — повідомила авторка, — відзначили також у Севастополі, Євпаторії, Джанкої та Керчі.

Про відзначення Дня Злуки земель України у місті Норт Порт (Флорида) повідомила **Віра БОДНАРУК**, голова Комітету Свята Злуки. Зала Українського Осередку ім. Св. Андрія в Норт Порті була переповнена, адже всі небайдужі переймаються нинішніми українськими подіями, намагаються морально і фінансово допомогти народові України. Зібрали підписи до Президента, Віце-президента, сенаторів і конгресменів із закликом підтримати український народ на Майдані.

Наш постійний автор, журналіст **Василь МАРУСИК** розповів, як відбулося свято Злуки у Снятині та в Белелуї на Прикарпатті, як вшанували просвітяни-белелуїці учасників Снятинського віча, що відбулося з цієї нагоди у лютому 1919 року. Зокрема увічненого у меморіальній дошці Козьму Петрика, організатора і очільника сільської “Просвіти” у 1920—1930-х роках, хати-читальні, хору, драмгуртка. Його онук, заслужений артист України Мирослав Петрик нині очолює управління культури Івано-Франківська. Праправнук Козьми Петрика разом із просвітянами з Белелуї

вітав євромайданівців та громаду, що зібралася в Музеї Івана Гончара.

Пишаються просвітяни своїми героями, які боролися за Незалежність України. Про таких ювілярок написала **Лідія КУПЧИК**, голова Львівської міської організації Всеукраїнської Ліги Українських Жінок.

Віра Крокіс (Філяк) народилася 29 січня 1924 року в с. Дички Рогатинського району на Станіславщині в родині селян. Під час німецької окупації навчалася в педагогічній і торговельній школах у Рогатині та була активним членом юнацької мережі ОУН. Нею зацікавилось гестапо, тому Провід організації наказав їй в підпілля. 1943 року відбувся таємний вишкіл організаторів мережі Українського Червоного Хреста, після чого їй доручили створювати й навчати куші УЧХ в околицях міста Галича. Була районною УЧХ Рогатинщини, мала псевдо “Реня”. 20 травня 1947 року її заарештували енкаведисти, зазнала тяжких катувань і провокацій. Військовий трибунал засудив її до 10 років ув’язнення в таборах суворого режиму та 5 років позбавлення у правах. Відбувала покарання на Уралі та на Колимі.

Звільнилася 1956 року. Одружилася з Юрієм Крокісом. З 1960 року мешкає у Львові. З початком українського відродження в 1990-х роках включилася в громадську працю. Стала активною членкинею Ліги Українських Жінок. 5 травня 2012 року у Львові пані Вірі Крокіс вручили давню нагороду. Сучасні дослідники знайшли в архівах наказ Командира УПА, де йшлося про те, що на основі рішення Української Головної Визвольної Ради від 25 липня 1950 року Срібним Хрестом Заслуги УПА (високою і рідкісною нагородою УПА) нагороджено “Реню”.

Дарія Гусак народилася 4 лютого 1924 року в Трускавці Львівської області. Від 1939 року мала тісні контакти з членами підпільної ОУН, виконувала різноманітні доручення. Її батька Юрія Гусака заарештували советські “визволителі”, і він безвісти зник в енкаведистських казематах. 1947 року хотіли заарештувати й Дарію, тоді вона разом із матір’ю пішла в підпілля. Виконувала обов’язки зв’язкової. Створювала легалізовані хати-базис для підпільників, зокрема для Романа Шухевича. 1948 року її прийняли у члени ОУН, присягу прийняв Роман Шухевич.

2 березня 1950 року її заарештували у Львові, заочний суд ОСО в Москві виніс вирок — 25 років тюремного ув’язнення, який повністю відбула у Володимирській тюрмі, потім у Мордовії. Після звільнення оселилася разом із Катериною Зарицькою у Володимирську Хмельницької області, близько до рідних місць не дозволяли, місцева влада її постійно переслідувала.

Із 1995 року оселилася у Львові, стала членом Проводу КУНУ. За порадою св. п. Слави Стецько створила Всеукраїнську Лігу Українських Жінок, стала її головою. Створила осередки у 22 областях. Була співзасновником Національної Ради Жінок України, представляла цю організацію на міжнародних з’їздах і конференціях.

2008 року нагороджена орденем Княгині Ольги III ступеня, іншими почесними відзнаками.

А просвітяни Севастополя повідомили, що у міському Культурно-інформаційному центрі Міністерства культури України відбувся літературно-музичний вечір “3 любов’ю до життя”, присвячений 60-річчю поета, прозаїка, публіциста, члена НСПУ, заслуженого діяча мистецтв України Володимира Проценка, лауреата низки літературних премій.

Привітати ювіляра прийшли рідні, друзі, представники духовенства, керівники УКЩ, депутатського корпусу міста та громадських організацій, генеральної старшини Міжнародної асоціації “Козацтво”, керівництво Севастопольського будинку ветеранів та ветерани органів внутрішніх справ, письменники, делегація Севастопольського морського ліцею, міської організації Спільки офіцерів України та Севастопольського об’єднання “Просвіти”, художні колективи міста.

Наша редакція, усі просвітяни долучаються до привітань цих славних ювілярів та побажань їм довгих років життя, міцного здоров’я і всіляких гараздів.

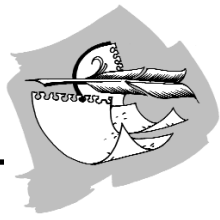
Огляд листів підготувала
Надія КИР’ЯН

Члени “Просвіти”, с. Підлісний Мукарів

Фольклорний етногурт с. Белелуя

Юрій ЛОГВИН

Від того часу, як покотилося до розпаду імперії, ніби хто увімкнув конвеєр, почалося усе наростаюче звинувачення у зрадництві. Кого, спитаєте? Та звичайно ж, українців! Для цього вибирали окремих вирождів і на всю катушку розписували їхні нелюдські діла. Ще й була категорія злочодів не реальних, а “назначених”. Як правило, українським активістам, яким ці злочини пришивали. А потім так, ненав’язливо, ніби між іншим, пристьобували до всіх українців. Бо завжди не стомлювалися творці подібних медіапродуктів нагадувати, що всі ці вирожди, нелюди, справжні й несправжні, щирі українці.

Сюжети про “поганих” українців (про “хороших” українців чомусь не доводилося почути) давало і радіо “Свобода” (російська редакція), і німецька “Дойче велле”.

Голлівуд не пас задніх із подібними темами. Хоча б згадати велику сагу “Трагедія сім’ї Вайс”. Або фільм, який ішов під різними назвами про діамант “Білий орел”, де головним злочинцем є “український націоналіст” обербанденштурмбанфюрер СС. А те, що в СС і на крок не підпускали слов’ян, та ще й щоб такий чин присвоїли, то це нічого! Чим нахабніша, фантастичніша брехня, тим швидше обиватель її схває...

Що вже казати про московське телебачення і кіно.

Телебачення пускало і “дискусії”, і “документально-публіцистичні” фільми на “українську тему”. Згадаймо хоча б такий фільм Ігоря Прокопенка “По обоє сторони війни”. Там є багато справді вражаючих, правдивих фактів. Але туди так “ненав’язливо” вмонтувалася розповідь свідка львівського погрому 1941 року. Цей свідок каже, що він бачив, як українські націоналісти хапали людей, а потім їх на алюмінієвих (!) трубах підсажували над багаттями. Хочете — вірте, хочете — не вірте. Але той, у кого є доступ до Інтернету, зможе знайти там цього автора і його фільм.

А які художні серіали! Якщо Захід веде від Другої світової війни, то Схід не лишає в спокої нас усе ХХ століття. Згадаймо хоча б “Адьютант его превосходительства”, “Белую гвардию”. Ба, навіть глибоше заїздили, до родини, до сім’ї. Там уже тупі й підступні українці продають своїх благодійників. Роблять мерзенні речі — доносять у НКВД, руйнують добробут тієї родини, яка їх порятувала від голоду. Бо бачте, хахлушки тікали в Москву від голоду і там їх рятували. Не вірите? То подивіться монументальну сагу “Дом разцового содержания”.

Але якщо сумарно, все-таки всі ці самозвані “обвинителі” і “прокурори” прив’язують українців до фашистів.

Тож ми й почнемо саме з фашистів.

І фабулярні фільми, і довжелезні серіали різних країн і режисерів про Другу світову війну подають німцям як тупу, жорстоку, криваву силу.

Неминучість зрадництва

Та хоча вони були справді нелюдсько жорстокі, але аж ніяк не тупі, а неймовірно підступні і за потреби вельми гнучкі й спритні. Про що яскраво свідчить історія Вільнюського гетто.

Ще з часів середньовіччя у Вільнюсі була велика й потужна єврейська община. У Вільнюсі гарливо зберігалась єврейська традиція. Там жили видатні єврейські мудреці, вчені й релігійні діячі. Вільнюс навіть називали Новим Єрусалимом.

Після розпаду царської Росії Вільнюс не став столицею Литви, його захопили поляки.

Коли Гітлер і Сталін знищили польську державу 1939 року, то Вільнюс потрапив у радянську зону і Сталін великодушно “подарував” його литовцям, що й привернуло прихильність багатьох литовців. І литовську армію Сталін не ліквідував, а переформував в одну стрілецьку дивізію. Водночас Вільнюська община збільшилася за рахунок євреїв-утікачів із тієї частини Польщі, яку окупували німці. Серед них були навіть і втікачі з інших країн Європи. Але радість від “подарованого” Вільнюса тривала недовго. До тієї миті, коли почалися нічні “візити” НКВД до литовських домівок. Одним із головних напрямів роботи НКВД було вербування молоді з бідних єврейських родин. Про це

всякі чекісти, творили свої традиційні діла у підвалах в’язниць. Потім, у Великий терор, усі ці чекісти-поляки, виконавши свою роботу в Україні, одержали кулю в потилицю у добре їм відомих льохах... Сталін навіть особисто підписав ухвалу на розстріл свого родича Реденса, одного з провідних чекістів України. І знову був винен у звірствах не Сталін, а чекісти-поляки.

Подібний трюк Сталін повторив уже з євреями-чекістами в новоприєднаних землях Литви та Західної Білорусі. Там навіть знаменитий терорист Наум Ейтінгон відзначився.

І ось вдарило 22 червня 1941 року.

Але перед тим, рівно за тиждень, сталася цікава подія. 14 червня по литовській 29 стрілецькій дивізії оприлюднили наказ віддати всі набой від табельної зброї. І після того офіційні “історики” і “публіцисти” заявляють, що Віктор Суворов бреше, коли говорить, що Сталін прекрасно знав про напад Гітлера.

Перевірив по латвійських та ізраїльських джерелах — день 14 червня 1941 року — день арештів і депортацій. Часом і розстрілів. Як ото сталося у навчальному військовому таборі біля станції Гулбене у Латвії. Там, коли енкаведисти роззброювали військових, тих, хто ставив питання, постріляли на міс-

Мінське гетто

Німці ж зайняли Литву за три дні. Їм активно допомогли литовські національні боївки. Отож уся община Вільнюса опинилась в окупації. Але в перші дні, коли захопили Вільнюс, німці не чіпали жодного єврея. А дали литовцям і полякам повну волю мордувати і вбивати євреїв. Усе, що накоїли чекісти-євреї, тепер відливалось кривавою наругою, тортурями і смертю ні в чому не винних людей.

Першою серед білого дня замордували дівчину-єврейку біля францисканського костюлу, в садочку... А далі пішло-поїхало! І не тільки у Вільнюсі. По всіх містечках мордували і стріляли євреїв. Тоді авторитетні люди общини попросили у німців захисту від місцевих погромників. Німці з радістю погодились. І виділили євреям 5 вулиць у центрі міста. Ці вулиці і стали горезвісним Вільнюським гетто.

Так зачинилася пастка. І почалося планомірне знищення Вільнюської громади.

На чолі гетто поставили обербургмістром Якова Генса, офіцера литовської армії. Мав дві освіти — економічну та юридичну.

Була утворена єврейська поліція. На чолі поставили обер-поліцаєм Деслера.

Управа почала творити селекцію. Тобто здатним видавали “шайни” — такі ніби паспорти робочі, тобто дозвіл на роботу. Учасники антифашистського підпілля Рахіль Марголіс згадувала, що в боротьбі за ці “шайни” люди зненавиділи один одного більше, ніж своїх катів. Рахіль Марголіс дуже лаконічно змалювала ситуацію: “Не було “шайна” — не було права на життя!”

Тим часом Яків Генс складав списки “непотрібних” людей і віддавав їх німцям. Вибракуваних людей розстрілювали в Панарах під Вільнюсом. Звичайно, коли туди вели людей, їм не казали, що їм там покладуть.

Розстріляні в Панарах

мені так, між іншим, повідав один шанувальник моїх малюнків оголеного натурі. Старий і досвідчений енкаведист.

А це вже була примочка товарища Сталіна. Адже не дарма від перших часів радянської влади він займався національними питаннями. З ініціативи Сталіна в мусульманські райони Кавказу направляли чекістів-вірмен. Так історично склалося, що за межами самої Вірменії жило багато вірмен. І головним чином по містах. Займалися вони ремеслами, торгівлею і лихварством. За вірою вірмени — християни. А навколо мусульманське сільське населення. Або як у Грузії, де населення теж, як і вірмени, християни, але іншої гілки. Так що між городянами-вірменами і місцевими селянами був подвійний антагонізм — віра, і мова, і спосіб життя.

Але при конфліктах цих двох стихій їх обох відзначала неймовірна впертість і жорстокість. Не вірите? Тоді поцікавтесь “подвигами” революціонера-вірменина Атарбекова. Він уславився своїми звірствами і проти мусульман, і проти православних слов’ян, особливо проти тих слов’ян, що не так вітали “советскую власть”. Подібний трюк Сталін повторив і в Україні. Він дав вказівку керівникам Луб’янки послити кадри “українських чекістів” поляками. Ці поляки-чекісти, як і

ці. Ну не толерувала советская власть допитливих... Та поверніть до 22 червня. Євреї, втікачі з Польщі, тільки впади перші бомби, не стали чекати виступу товарища Молотова. Вони вже пройшли урок розбомбленої Варшави. І поспішили на Схід. Інші за ними. Та на старому литовсько-радянському кордоні їх уже чекали загони НКВД. І хоча вся советская чиновная братія чимдуж драпала на Схід, саме євреїв славні чекісти погнали назад у Вільнюс. Бо вони, мовляв, злісні панікери і дезертири. Завернувши євреїв у Вільнюс, самі чекісти чкурнули на схід.

Ризьке гетто

Одного разу в натовп приречених влилася жінка з простреленою рукою, яка вирвалася із Панарів. Закликала їх тікати, бо в Панарах їм смерть! Їй ніхто не повірив!.. Проте не всі були пасивні. Було створено підпілля і готувалося повстання. Молоді підпільники закликали: “Не будьте вівцями! Краще загинути!”

Рахіль Марголіс спочатку втекла з гетто. Але потім повернулася, щоб боротися. Та її батько погрожував, що заявить на неї, якщо вона не припинить своїх дурних справ. Бо такі, як вона, провокують німців на розправу з євреями.

Підпілля активно готувало повстання. Але Яків Генс видав гестапівцям керівника підпілля Ісхака Вітенберга. А ще сталося те, чого за всю історію Розсіювання не було. В Ошмяках єврейські поліцаї розстріляли близько 400 своїх одноплемінників. Щоб підкреслити неймовірність цієї події, наведу приклад із книги “Операція Вавилон” знаменитого ізраїльського розвідника Шломо Гілея.

Коли виникла держава Ізраїль, у Багдаді почались єврейські погроми. Під ревище натовпу на майданах араби вітали “єврейських шпигунів”. Іракська таємна поліція схопила юнака, члена підпілля “Моссаду”. Він не витривав тортур і почав виказувати своїх товаришів.

Молоді мосадівці вирішили забити зрадника. Але досвідчені керівники “Моссаду” заборонили помсту: “Ми не можемо пролити кров єврея”. Історія Вільнюського гетто кінчилася так, як і всі історії холокосту. Гетто знищили. Якова Генса розстріляв сам начальник Вільнюського гестапо. Оберюденополіцай Деслер ніби крізь землю провалився. Хоча його шукали і німці, і вцілілі підпільники, і радянські партизани. Ось така була зрада у Вільнюським гетто.

Було й Мінське гетто. В кілька разів численніше, ніж Вільнюське. І в Мінськом гетто трапилася зрада. Але зовсім іншого штибу. І ось чому і як.

По лінії НКВД у Мінськ переправили комсомолку, співробітницю НКВД, Ірму Лейзер. Єврейська поліція гетто швидко вирахувала її, помучила, але не стравила, а випустила з гетто. Коли вона вислизнула з гетто, то потрапила до лабет гестапо. Якимось їй пощастило, бо не дивлячись на всі мордування, лишилась жива і після гестапо. Повернулася через лінію фронту до Москви. І все, нічого не приховуючи, доповіла на Луб’янку. Її уважно вислухали і по етапу зразу ж відправили в ГУЛАГ, де вона 1947 року й померла від сухот. Ось так Луб’янка свого чесного і вправного агента зрадила. Чи, може, це не зрада?

Ну, а для порятунку Мінського гетто ніхто й пальцем не поворухнув. Хоча мали добру інформацію. Якщо Луб'янка зрадила свого агента, то англіїці спочатку зраджували євреїв, яких вчора звільнили з німецьких концтаборів, бо не хотіли бачити їх у Палестині. Бо мали надію при арабах мати палестинські землі під повним своїм контролем. Про це яскраво розповів відомий ізраїльський письменник Йорам Канюк у документальному романі “Екзодус”. Одиссея командира”.

Там ідеться про одного з найвідоміших творців держави Ізраїль, Йосі Хореля, який організував перевезення євреїв з Європи до Палестини. Він був командиром пароплава “Екзодус” із тисячами євреїв, що втілювали після Холокосту і прагнули дістатися на історичну батьківщину.

Коли пароплав із біженцями підійшов до палестинських берегів, англіїці силою захопили його. Си-

пав до комсомолу, то в особистій анкеті мав відповісти, чи був у окупації. Довелось відповісти, хоча на момент визволення мені виповнилося лише 4 роки...

Професійні українофоби постійно мусують ту історію 1941 року у Львові, коли Стецько проголосив відновлення самостійної України. Це була лише заява, бо на другий чи на третій день усіх, хто тоді гуртувався на тому дійстві, німці похали. На тому вся самостійність і завершилась. А ось у Росії на Брянщині німці не були проти самостійних російських районів.

Восени 1941 року 22 дивізія SS захопила місто Локоть Брянської області. Вороги більшовиків звернулись до німців із проханням про самоврядкування в Локоті. За це обіцяли німцям повну лояльність і активну допомогу в нищенні партизанів. Есесівці радо погодились. Так утворився російський фашистський анклав, так звана “Локотська

існувала від жовтня 1941 року до березня 1943 року!!! І весь цей час камінківці полювали на партизанів, підпільників, євреїв і циган. Потім камінківська РОНА пройшла Білорусь, залишаючи після себе замордованих, розстріляних і згарища хуторів і вьосок. Потім камінківці допомагали есесівцям нищити Варшавське повстання. Вони перейшли всі межі шаленства, ще й порішили у передмістях Варшави якихось німецьких обивателів. Тоді есесівці оточили їх танками і покляли до одного.

Дві ремарки до камінківців.

Коли генерал Власов ще вдало захищав Москву від німців, камінківці вже нищили радянських партизанів, вшали підпільників і мордували простих людей. А ті погроми в Білорусі, що творили камінківці, приписують українським поліцаям.

На завершення теми про зрадників розповім, на перший погляд, про незбагненну річ. Коли німці щосили перли на Москву, на заклик партії піднялося народне ополчення. Це були патріоти рідної землі, що не пожаліли для перемоги ні своєї крові, ні свого життя.

Ополченців, незброєних, невначених кинули проти кращої професійної армії, яка на той час мала успішний бойовий досвід 2 років війни. Скільки тих ополченців полягло по лісах, болотах і полях, ніхто сказати не може. Тисячі і тисячі!

Разом із бійцями Червоної Армії у полон їх потрапила неймовірна кількість. Просте порівняння. 1941 року на Східному фронті німці мали 3,5 мільйона солдатів. А наших полонених було 3,8 мільйона...

Повернімося до ополченців. У полоні більшість із них загинули від голоду, холоду і хвороб. У Московське ополчення з великим ентузіазмом поспішила і проста московська дівчина Антоніна Панфілова. Була саніструктором. Разом із десятками тисяч ополченців потрапила в полон. Німці тримали полонених у голому полі, під відкритим небом. Коли полонені з'їли навколо себе всю траву, коли щоранку на землі лишалися сотні полонених і посяявся перший сніг, Антоніна Панфілова нарешті наважилась і втікла з полону. Блукала лісами, живилась ягодами, листям, мохом, корою. Загиналась ночами від холоду. Зрештою, здобалась із таким же втікачем, полоненим бійцем. Удвох пробирались нетрями й болотами до людських осель. Та коли дісталися до рідного села чоловіка, він прогнав Антоніну Панфілову. Бо тепер він повернувся до жінки і Антоніна йому не потрібна. Знову ліс, болота, холод і голод.

Нарешті Антоніна Панфілова вийшла до “людей” — тобто просто в руки поліцаїв. Її, що майже втратила ознаки людської подобі, добре допитали. І з'ясували, що вона доброволець-саніструктор і вміє стріляти з кулемета “Максим”. Це розвеселило німців. Їй дали “Максима”, поставили перед нею схоплених партизанів і сказали: “Стріль!” Удруге їй не повторювали... Так Антоніна Панфілова стала єдиною жінкою-катом за всю Другу світову війну.

За час своєї “роботи” вона власноручно з кулемета розстріляла 1000 осіб! Партизанів, підпільників, старих, жінок і дітей, євреїв і циган. Коли німці драпали з Росії, вона подалась із ними. У Пруссії, коли її зайняли радянські війська, Антоніна Панфілова видала себе за ув'язнену німецького концтабору. Влаштувалася санітаркою в госпіталь. Там заізналась із пораним офіцером-євреєм. Коли він виписався з госпітала, подалася за ним. Вийшла заміж за нього і народила йому двох доньок. Її, Тоньку-Кулетницю, шукали більше чверті століття. Судили і стратили.

Психолог-криміналіст Ірхін, коли коментував вчинки цієї жінки-ката, авторитетно заявив, що це така патологічна психіка. Що подібні люди завжди скоять злочин, хоч би де вони були і до якого б соціального прошарку належали. Але в мене інше бачення цього феномену. Ті умови, які продукує тоталітаризм, ставлять людину за межу, за якою вона вже не здатна в людській спосіб забезпечити просте біологічне існування. Ті умови перетворюють людину на скотину. Без найменших слідів співчуття до іншої людини. Без найменших докорів сумління за свої діяння. Це стається зразу, як з “Тонькою-Пулемьотчицею”. Чи через десятиліття, як із Чикатилом, уособленням садиста, педофіла і людодіда в одній особі.

При чому тут, скажете, Чикатило? А при тому, що в Голодомор його старшого брата викрали і з'їли сусіди-людодіди. Будь ласка, не думайте, що я мав думку хоч на мить виправдати Чикатила! Цей жах, ці злочини, які уособлює Чикатило, і є плодом тоталітаризму, тільки сповільненого дозрівання.

До речі, сьогодні вже розроблені генетичні тести на виявлення гену агресивності. Зробили дуже ретельне дослідження ДНК Чикатила і його сина. Абсолютна нормальна генетика! Хоча і син Чикатило на час аналізу мав три ходки до в'язниці.

Отож поважний спеціаліст із кримінальної психології Ірхін або помиляється, або дрібно лукавить. Бо і сина, і батька Чикатилів викувала тоталітарна влада. Чикатило старший, цей хробак, усе життя гнувся і плазував. А коли випростався, то вжахнув увесь світ. А чи дозрів цей людиноподібний персонаж у далекім 1933-м чи у 70-ті роки, зрештою, не має значення для усвідомлення, що подібні речі несе нам тоталітаризм.

Чи ще один, не менш яскравий приклад того, як тоталітаризм перероджує людську особистість.

У 20—30-ті роки жив у Ризі великий ентузіаст авіації Цукурс. Якимось чином, за власний рахунок чи меценати дали, добув собі літак. Певно, що не в найкращім стані. Бо доводив до ладу його шасі і мотор, проганяючи літак по одній із довгих вулиць на тодішній околиці Риги.

На ніч, щоб хтось не зробив шкоди, затягував це диво авіації в один із дворів. Далекого 1946 року, маленьким хлопчиком, я жив у тому дворі. І в старої жінки бачив дві ритуальні африканські дарди і намісто з великих дерев'яних кульок. Дуже легко поліроване дерево кольору гречаного меду. Ці сувеніри Цукурс привіз із Африки і подарував цій старій жінці, під вікнами якої вночі стояв літак. Бо Цукурс на своєму “лайнері” перелетів через усю Європу, Середземне море, пустелю Сахари. І приземлився десь аж у Гамбії. Хоча, може, я помиляюсь, до саме якої країни прибув Цукурс. Цукурс потім і книжку написав про свій переліт до Африки. І теж подавав цій жінці. Книжечку я тримав

у своїх руках, вона була без обкладинки і титульного листа.

У свої сім років я був дуже цікавим хлопчиком. Тому й спитав, а чому на книжці немає обкладинки. Жінка вдала, що не розуміє російсько-мовного хлопчика. І почала розповідати, показуючи на фото якогось африканського базару, що там продавали вино у брудних пляшках без корків. І люди пили вино там на базарі просто з горла... Оце все, що я запам'ятав з тієї книжки без обкладинки. Бо стара жінка ще щось мені перекладала, але я забув. Це було далекого 1946-го...

А про авіатора Цукурса я знов почув кілька років тому. І саме по лінії філателії. Бо від Ізраїля надійшов протест до латвійського уряду. А річ у тім, що латвійська пошта видрукувала конверт, присвячений Цукурсу. А він каратель Ризького гетто, посібник німців. Тоді я поцікавився, що ж натворив цей авіатор. І виявилось, що Цукурс один із найвідоміших катів Ризького гетто, учасник масових розправ у Румбалі (Румбала розташована в околицях Риги, і відіграла роль місця, подібного чи до гітлерівського Бабиного Яру, чи сталінської Биківні). Кінчилось існування Цукурса в Латинській Америці. П'ятеро агентів “Моссаду” заманили його в пастку. Міцний був авіатор, але впорали...

І тут знову риторичне питання до психолога-криміналіста: якби не сталінські людобуйства 1940—41 років, якби не окупація Риги гітлерівцями, чи об'явився б цей персонаж — уособлення патологічного антисеміти і вбивці?..

Та знов повернімося до самого початку, як казали давні римляни: “Ab ovo”. Тобто про постійне звинувачення українців у зрадництві. У цьому звинуваченні є дуже практичний сенс із далекою метою. Перед усім світом довести другосортність українського етносу, його придатність тільки комусь служити. І, відповідно, зраджувати своїх панів. А отже, цих українців нічого запрошувати в сім'ю демократичних держав. Та й власної держави навряд чи варті українці. Звичайно, це нахабна брехня. Але вона дієва, бо йшла, іде і йтиме з усіх ЗМІ наших сусідів по планеті — далеких, близьких і внутрішніх.

Але є “але”. Щоб воно це “але” було переконливим, закінчу однією старовинною притчею. Достославний ребе Леві розповідав, як довідалась Брехня, що Ной бере в Ковчег від “усякої плоті”, то спробувала теж туди прослизнути. Та Ной помітив її і сказав, що до Ковчєга годиться і всяка нечиста тварюка, але тільки в парі. Пішла Брехня шукати собі пару. І здобала Прокляття. Каже Брехня Прокляття:

— Ходила я до Ноя. А він мені каже: “Знайди собі спочатку пару”. Чи не хочеш ти зі мною полюбитись?

— А чим ти мені віддячиш?

— А ось чим. Складемо угоду, що усе, придбане мною, Брехнею, належатиме тобі, Прокляття!

На тому радо домовились. Із того часу все, що придбане Брехнею, стає надбанням Прокляття і погібелі.

1943 р., операція “Циганський барон”. Б. Камінський у центрі

люю перегадали біженців на інші кораблі. І... відправили назад до Німеччини! Їх ще три місяці тримали на кораблях, не дозволяючи зійти на берег. А потім таки висадили на сушу біля Гамбурга і загнали в колишній гітлерівський концтабір Поппендорф. Саме в той Поппендорф, який спочатку був табором для кримінальних злочинців, а потім гестапо перетворило його на табір для євреїв... Тільки через кілька місяців, а то й через півроку “поселенців” табору, зрештою випустили. А тоді вже, хто як зміг, дісталися до Палестини, на історичну батьківщину.

Та повернімося до того моменту, коли євреїв-втікачів виганяли з “Екзодуса”. Коли пасажирів повітряли з кают, британські джентльмени кинулися грабувати речі і харчі, що лишилися після них. Ці речі та продукти втікачам надала всесвітня єврейська благодійна організація “Джойнт”. Частина награбованого на “Екзодусі” англійські вояки запакували в посилки і відправили своїм родичам в Англію. На окупованій німцями землі грабували приречених на смерть євреїв. І переможці німців — британці теж грабували євреїв.

Різниця, звичайно, суттєва — в Європі грабували приречених, а британці — врятованих.

Оскільки ми говоримо про зрадництво, злочини війни і пов'язані з війною, то доведеться для повноти картини продовжити розповідь про східні землі, куди доптовпався німецький чобіт. Нагадаю — на листопад 1942 року під павучою ставістю опинилося 1 млн 800 тисяч квадратних кілометрів. А людей на цих квадратних кілометрах було десь від 88 до 92 мільйонів.

Потім, коли звільнили ті мільйони, то всі потрапили під тавро “бул в окупації”, тобто автоматично став підозрюваним у співробітництві з німцями. Коли 1954 року всту-

республіка”. На чолі цієї “республіки” став обер-бургмістр міста Локотя — Воскобойник. За радянської влади він був викладачем фізики у місцевому технікумі. А під час громадянської війни Воскобойник був успішним червоним командиром. Заступником Воскобойника став Камінський, теж колишній червоної командир. У цій російській фашистській “республіці” була своя армія Рона (Русская освободительная народная армия), своя поліція, в'язниці. Видавали свою газету, співали власний гімн.

Воскобойник і Камінський зразу ж кинулися наводити “лад”. На відміну від інших районів, окупованих німцями, вони розпустили колгоспи. Цим собі зразу забезпечили сільський тил. По тому розпочали нищівну війну проти партизанів. У РОНА було понад 10 000 бойовиків. Із самого початку ронівці перевершували в жорстокості есесівців. Жорстокість, впертість, завзятість і добре знання Брянських лісів дозволили їм надати німцям реальну допомогу.

Найгучнішою їхньою акцією була операція “Циганський барон”. На той час Воскобойника вже застрелили партизани. І тепер РОНА командував Камінський. З того часу бойовиків РОНА називали камінківцями. Камінківці знищили 200 партизанських баз, 1500 партизан забили, стільки ж партизанів захопили у полон. Скільки полонених розстріляли чи повісили — невідомо...

За це Гімлер нагородив Камінського медаллю і присвоїв звання бригаденфюрера, що відповідає званню генерал-майора...

І в мене суто риторичне питання: а хто з українських колабораціоністів мав таке високе військове звання Третього Рейху?! І чи був в Україні хоч один український автономний район без колгоспів і з власною адміністрацією і військом? А Локотська “республіка”

Шевченкова рудня

Пам’яті Миколи Бажана

Останнього, мабуть, з великих до спиту Шевченко прикликав, слова нам лишивши, словища, слівця, слів’ятка, словинки, — йому там видніше. Він — вище.

Він вище на цілі епохи, він зрить, як женуть словохоти рядки з-під пера, стирлувавши в отари муштровані блохи, — він бачить... Але ж не підкаже...

Йому наші душі видніші: сукрицею писані вірші чи потом, чорнилом із сажі, і кращі, і гірші, “та інші”, — він бачить... Але ж не підкаже...

Хай слава його нас підносить! — плетуть своє липове лико брунівські юрми дрібноти. Минає епоха великих, надходить година безликих?

Він знає, звичайно. Він — вище. Ми ж тут, по зиниці у хвищі запеклого часу, не голі, ждемо не священних (якби ж ще!) — ждемо наказових глаголів.

Калинове слово внучате аж терпне, так рветься звучати у вічі грядущому дневі. Коли ж врешті-решт нам початись, поезії вічні спудей?!

Землею часовище свище, барометр сторіччя — на грудні. Слів’ятка, словинки, словища, — як вас, недобутих, лежить ще в Шевченковій зоряній рудні!

Ненаписаний лист до Івана Сошенка

“По снегу и слякоти облетел
я половину города почти без
надобности”.

Т. Шевченко.

Журнал, 28 березня 1858 р.

“Обманывают и обманываются...”
Там же, 1 квітня 1858 р.

Літній сад... боже мій, Літній сад,
перекислий в державнім багні!
Як пожежа, гуде листопад,
листя фігове зносить з богів.

Обдира позолоту столиці,
оголяє двірці до ноги.
Тільки голі боги білділиці,
лиш придумані нами боги.

Ні душі. Ні лица. Ні людини.
Тільки мрамур. Мармизи страмні.
Це до вас в сагоубні хвилини
з Косаралу летілось мені?

Вже півроку язик мені мертвий.
Відцурались слова, як могли...
Брешуть всі! І царі, і поети.
Та найтяжче — як брешуть боги.

Брешуть нами, людьми... Ой, Іване,
бог простить малоруську любов:
невже міг щось, од вічності п’яний,
щось і нами... збрехати... Брюлов?

Звісно, звісно: я вдячний, як мушу.
Але ж наш... наш божественний Карл!
Він вишколював руку, а душу...
Розумієш?! Божественно крав.

І собі. Й тим, ще вищим, в догоду,
мов замало безсмертя свого.
Бач, запраглось ще й слави народу,
чимось царська йому не така.
Бог наслав підходящу нагоду:
у малярство возвів к р і п а к а!

Ой, Іване! Весняну негоду
я сприйняв за осінній вогонь...

В тім, що сталося, народе, з тобою,
може гріх мій найбільший. Але,
не на кризі зачатий мій болю,
не висвячую на бога мене.

Володимир Затуливітер «Шевченкова зоряна рудня»

“Мій вірш сьогодні пише Україна все-
денними, всенощними живими”

Не твори з моїх псалмів кумира,
бодай мною — одним — не брешти.
Сам собі вже, проклятий, не вірю! —
але ж пошепки. Мовчки. В душі.

Але ж мовчки, пшенична небого,
обікрадена триста разів...
Ні лихого, ні доброго бога
не зв’яжи в моїй грішній сльозі.

Ой Іва-а!.. Це — не той листопад
на придуманих нами богів.
Але ж сад!.. Боже мій, Літній сад,
перекислий у царським багні!

Берестечко Храм-мавзолей «КОЗАЦЬКІ МОГИЛИ»

“Нас тут триста як скло!
Товариства лягло!
І земля не приймає...”
Тарас Шевченко

Старіють ріки,
однокревні сестри наші,
меліоруються раніш, ніж ми...
Я — не про те,
що старітись, звичайно, страшно.
Я лиш про те, про що хіба сльозми,

про що — в рукав,
зозуляний, неконопляний,
та й то — в ошімок слова, нишком...
Якось невивода
суворими нитками
мені зашила душу від пшона.

25.05.91. Тарасова гора. Міліцію, etc, вже відігнали (чи не “згори” наказали
“згортатися”? До могили Тараса Григоровича пробилосся нас небагато. Слухаємо
проповідь о. Петра (Українська автокефальна церква). Єдине Боже слово, яке вда-
лося почути того дня на святій могилі. Зліва направо акад. Анатолій Непокупний,
Я, Кирило Бородін... далі — незнайомі люди. (Текстівка В. Затуливітра)

Щоб не дзьобав, як гава,
слів дрібну товченю,
якої стільки повинно сплигло,
аби нарешті втямив,
щоб мовчав Шевченко,
назвавши небезгрішні душі склом.

Чому,
переболівши цілий світ душею,
сукрицею вдивлявся, кого взяла
небалакуча річечка Пляшева,
кого — безсмертя, а кого — земля.

Не всі ми, звісно,
варті золотої смерті —
вернутись в найчорнішу з чорних зізд,
з кровин якої
ліплять ластівки уперті
на скронях Спаса чорні рани гнізд.

...Я мов не жив,
от зараз Берстечком вчуся
життю чи серцю —
й ніби розумію вже,
щоб увіклав
у храм цей академік Щусев,
в доленіський козацький мавзолей.

Першоставень

Згортавсь ще вчора вечір крильми кажана,
а вранці навіть їм холодної забракло крові.
Шевченківська посмертна маска крижана
загіпсувала страдні виплески дніпрові.

Іди, як мовиться, дивись і отвержай
нікому вже ніким вовік-віків неотвержимо.
Нам воля сталась тяжча, ніж душевний злам:
не час, паралітично-децебральні зими.

І сонце влибисте одне лиш провіща
у саркастичній і червонопикій ласці:
своє прокляте історичне коліща
жени-покручуй в інвалідовій колясці.

9.03. Рік черговий

Дев’яте березня. Вже й не зима.
А сніг іде шевченківський, вусатий.
Недомірки у сталінських млинах,
потроху беремося відростати.

Помалу затягаються рубці
сей рік немерзлою озиминою.
Покірно підлягаються руці
житини сліз, віддихані не мною.

Погасли вікна. Сніг невтомно йде
і мазюкатий білить, білить Київ —
мов добілитись хоче до людей,
перещидивши вимийки й помії,

які із нас, шодня буденних нас,
у простиралла сотяться запарні.
Дев’яте березня. Шевченків час
відбілює нам душі конопляні

на невеселе ткані полотно,
що не дається в грона вишиватись.
А все ж яке відбілене вікно! —
гріх думати, що треба виживати.

Захалівниця

На що, Тарасе, душу проміняв?!
На вірші, ховані в тісній халяві?
Якщо вже пишеш — то лиш кримінал,
слова дозволені — всі шепеляві.
Слова дозволені масні й брудні,
чорнилом перемацані казенним.
Збав, Боже, офіційної бридні:
казати сто разів перекаженне!

Збав, Боже, щоб густий словесний потовп,
мов степовий табун душею перейшов.
Я не пишу, червоним сходжу потом,
аральським промокаюся піском.

За мною слід — кульгавенька цівина,
тоньким перехоплена пірцем.
Поезія —

не вислів, а провинна,
а виразка, загойна папірцем.

Колись — і скрипка рвалась мов не так,
інакше дерево чи, може, струни інші?
Грай-грай! Мене й трава не пам’ята,
Яку я м’яв... котився... плакав вірші...

Ненадовго тих трав мені було:
що спасла череда, що непастиме й грубше —
Шевченківським те віршем одгуло
у грудях маминих, в грудневій грубці.

Нема тепла тепліш, як з полину,
і слів, як у Шевченка, більш не знаю.
Мазькі дверцята тихо прочиню:
так наче очі швидше просихають.

Не часті вечори, але й за раз
гірким вогнем влилося наше горе:
це ж материнським голосом Тарас
Григорович Шевченко в світ говорить!

У світ важкий, весь в суші і в морях,
в батьках заарештованих, чи вбитих,
що виїхав на наших матерях
і матерями вчений говорити.

Косарал в часи Тараса,
хоч сльозою, але жив.

Відмира вода, як раса:
зубожів і відбоживсь.

Ніде, нізвідки напиться.
Нікого обнять — нема!..

Солонці. Сухі обличчя.
Сухозлотні імена.

Шевченків край

Білена снігами Україна,
на яку Шевченко нам спромігсь,
стомлена, заплакана, негнівна,
хусткою перев’язавши сміх —

наче гріх, шокатий, повнозубий, —
Боже, як же ти мені стоїш! —
хутором покинутим, безклубним,
звісившись на тини свої.

Добре, що з автобуса я вийшов.
Добре, що потрушує сніжок.
Добре, що спинилась крайня вишня
ледве повернув я за ріжок

“Тепер я знаю: наше верхнє сонце,
Що гріє нас і нам дає життя,
Також сліпе, як те підземне саяво”.

вулички левадної лозою
обгородженої. Добре є,
що припав до неї й на розмову
з нею крові й духу не стає.

Дарма, із якого заповіту
сухо шепочу між комиши:
Україно, ти — на таємницю світу
сокровенна відповідь душі.

У Бога за дверима
лежала сокира
Т. Г. Шевченко

Не пам'ятаю, на якому розі
літературних вулиць, де й коли,
але я гібів, синій, на морозі,
тягнув чорнильну руку з-під поли.

Мело і віяло, тремтіли жижки,
але ж вижебрював скупі віки.
І раптом дві непрохані крижинки
в долоню дзенькнули на мідяки.

Я руку не прибрав і змерзлі нігті
сховав, як очі, у кулак не враз.
Розправив брови: наче в заповіті,
крізь сніг на цілий світ стояв Тарас.

Я руку не прибрав. Сірком не бливав.
Не кроїв жаху й дяки на губах.
Лежить сокира в Бога за дверима,
що руку обміне чи відруба.

Трійця

І золотої, й дорогої... Боже,
якої долі відірвався Тарас!
Такої переплакати не кожен
сподобиться, спроможеться із нас.
Поезія — мистецтво вибіркове.
Гидливе. Перебірливе. І — зле.
Зациркульоване законом крові,
в якому раптом віршення мале
осиплеться дорештками Помпеї,
руїнами розцвівши на віки,
а читані мільйонні епопеї
зметуть назавтра п'яні двірники.
Згадав Тарас Григорович при смерті
чи, може, й не згадав майбутніх нас,
та в сонмі світу він — довічно третій:
за Словом — Бог, а третій — він, Тарас.

Автопортрет на дисплеї

Раз добром, —
читаю на дисплеї, —
раз добром зігрите серце —
вік не прохолоне.
Раз добром зігрите серце —
комп'ютер тужиться і мре:
який раз? Яке серце?
Як широко цвіла земля!
Приїхав хтось
(поселився в пустелі) —
схопивши шкарбукє перо гусине —
і ним, гусиним,
як в кров, умоченим в горіхове чорнило,
німі промовив букви:
раз добром зігрите серце —
вік не прохолоне...

Вірші зі збірок поезій “Зоряна речовина”
(1985), “Початкова школа” (1988), “Чет-
вертий із триптиха” (2004) “Чаша жер-
товна” (2009) вибрала і підготувала до дру-
ку Любов СНИСАР, голова фонду Володимира
Затуливітра, м. Київ.

**19 лютого о 18 годині в
Національній спілці пись-
менників відбудеться ве-
чір пам'яті Володимира
Затуливітра до 70-річчя з
дня народження. До учас-
ті запрошені відомі пись-
менники та видавці.
Приходьте!**

Дмитро ПАВЛИЧКО. Вогненне дерево

Над кратером вулкану Момотомбо

На дніщі кратеру — округлий отвір,
І видно, як лавина в нім тече.
Куди тече і звідки витікає
Живий вогонь, неначе кров Землі?

Дивлюсь на неї, мов на тіло сонця
Принадливе, саяне, як жінки плоть,
Волаюче, як плин життя і смерті,
Скупатись в ньому хочу, але стій!

Свого жадання я перелякався,
Але стою й дивлюсь на течію
Ув'язненого під землею світла,
Що з темнощів тікає в глиб тенот.

Я думаю, та ворухка лавина
Жахного світла, наче кріт, сліпа.
Навпомацки попід Землі корою
Іде, але не відає мети.

Жива, але незряча лава рветься
На вістрях скель підземних, наче змії,
І корчиться, і вибухає з болю,
І спалюється, й попелом стає.

Тепер я знаю: наше верхнє сонце,
Що гріє нас і нам дає життя,
Також сліпе, як те підземне саяво,
Що в нього цілі жодної нема.

Світило наше — невидюще око,
Вогонь, що постає лишень з вогню
І всі планети прагне обернути
На вогнища й золи німотний прах.

Дивлюся вниз, у кратер, і на сонце,
Дивлюся і тремчу, бо нагорі,
Над нами звільна прозріває небо,
Там, за блакиттю, видно Божий зір.

Тремчу й боюсь, бо, як прозріє сонце,
І Бога вздрить на смертному хресті,
Й малих дітей, зарізаних батьками,
І звареними старшим на обід,

Воно від жаху згасне, а лавина,
Немов розгніваного сонця лють,
З нутра планети вирветься і спалить
Воскреслих мучеників і живих.

Січень 1988 р. Манагуа

Кокосовий горіх

Зелене пір'я пальм
(А в спогаді — смереки).
Долина Матагальпи
(А в спогаді — Стопчатів).

Хлопчина до автомобільного вікна
Прилип, немов листок.
Малий негодіант продати хоче
Кокосовий горіх — уже пробитий,
З пластмасовою соломинкою, —
Бери і пий!
(А в спогаді себе я бачу,
Малого урвіша,
Що панові в кабріолет
За двадцять грошів
Насипає шапку
Червоних яблук із чужого саду).

Іди сюди! Куплю я той горіх,
Геть викину пластмасове стебло,
Оті посмокування паньскі не для мене,
Так питиму, як з гладунця
Опівдні на гарячому покосі
Мій батько воду пив.
Іди сюди, дитино!

12 січня 1988 р. Манагуа

У січні 1988 р. я та естонський поет Юрій Тальвет, як гості від Спілки письменників СРСР на столітньому ювілеї Рубена Даріо, перебували в Нікарагуа. Повернувшись додому, я потрапив у вир боротьби за створення Товариства Української мови ім. Т. Шевченка, забув про свої щоденникові записи з батьківщини великого поета Даріо. Вірші, написані вже в Києві, я опублікував, але вірші, написані в Манагуа, не опубліковані досі. Я забув про них. Тільки тепер знайшов свій нікарагуанський щоденник і поезії, записані в січні 1988 р.

Автор

У тропічному лісі

Внизу — гаддя, а нагорі — папуги,
Та й ті дурні — ні слова, тільки крик.
Лишень ліан, міцніший від попури,
Біжить почерез цілий материк.

Гнучкий ліан, могутне сотворіння,
Безмежного життя летючий плин,
Світ оббіжить, та до свого коріння
Вертається із лісових вершин.

Якби він міг вчепитися за зорі,
То повернувся б навіть звідтіля,
Щоб затопитися в зеленім морі,
Сягнути дна, де спить його земля.

Січень 1988 р. Манагуа

Найманець

В болото — совість,
На очі — скелья
І з чорним сонцем.
Повзти, звиватись,
У рідній селіві
Буť закордонцем.

Діти — не діти
Старці — не старці —
Перестріляти!
А з сандініста
Знімати шкіру,
Наче з теляти!

Матір — не матір —
Де син? В Ортегі?
Вирвати лоно!
Хай ваша квітка
“Сакуан хоче”
Цвіте червоно!

Палити села,
Книжки, машини,
Трощі цукрові.
У Гондурасі
Вік одмивати
Руки від крові.

Зрештою, можна
І в рукавичках
Аплодувати,
За добру службу
В чужій столиці
Долари взяти.

Пречистій Діві
Купити свічку
В божому храмі,
Бордель придбати
І догуляти
Життя в Маямі...

Та ні, небоже,
Будеш лежати
З трупами в ямі.

Січень 1988. Манагуа

Вулкан Масайя

Вулкан Масайя — кашляючий мрець,
У кратері й над кратером — чорнющі,
Проблискуючі хмари, як вуглець,
Як очі звірів у тропічній пуші.

Страшний вулкан, що дихає вогнем,
Але страшніший цей, що повен диму,
Не гуркотить, але сичить тихцем,
Трутизну видихає нещадиму.

Я цих вулканів тихих не люблю,
Вони — мої брати, і їх немало.
Хоч я — вогонь, та їх не розпалю,
Не оживлю того, що помирало.

Я свій вогонь повинен берегти,
Палити маю зброю, а не шмати,
Як гаснутиме він з нечистоти,
Його я сам повинен затоптати.

20 січня 1988 р. Манагуа

Тихий океан

Здається, все чуже, на що не гляну,
Чужі — забивчі хвилі океану.
Чужі — червоні квіти й дерева,
Чужа — тростина і суха трава,
Чужі — дороги, тюрми та озера,
Чужі — вітри, й палюча атмосфера,
І порвана вулканами земля,
Та як повернусь в Київ звідсіля,
Згадаю, як своє, зелену трощу,
І ту страшну Себастьяна прошу,
І ту траву суху, сумну, як Бог,
Що від спекоти на хресті засох,
І ту юрбу дітей, що біля столу
Просили в мене, хилячись додолу,
Окраєць хліба... Вчую, як своє
Скорботне серце, хвилю ту, що б'є
В щасливі, сонцем сяючі сади,
Як вічний тихий океан біди...

25 січня 1988 р. Манагуа

Arbol del fuego*

Посеред зелені важкої — раптом —
Вогненне дерево, немов пожежа,
Ряхтить, клубочиться, але не може
Ні згаснути, ні в небеса злетіти.
Щось наче струмом вдарило мене,
Як я побачив Arbol del fuego —
Щось в горлі запекло, чи ж не вогонь,
Палаючи в моїй нещадній крові,
Свого покровного влізнав і вийти
Із жил зібрився? Arbol del fuego,
Мій батько-явір теж горів, однак
Скидав із себе полум'я, і снігом,
Немов рядном широким, обвивався,
Вигоював кристаликами льоду
Опечені суглоби і зап'ястя,
І матінка моя, гірська черешня,
Палахкотіла восени так само,
Але й вона виходила із пекла,
В замет глибокий падала, щоб знову
Весною встати в росяному цвіті!
А ти гориш, моя душе залята,
Мое ти дике Arbol del fuego,
Так ніби виріс я не в Україні,
А десь у пуші нікарагуанській!
Стань попелом! Не муч моєї плоти! —
Я закричав до тої деревини,
Так нібито вона була виною
Моїх страждань. А дерево вогненне
Стояло мовчки на тропічній сонці,
Мов єретик, чий вигорілий голос
В гортань запався й не дає стулити
Від мук жахних розірвані уста...

28 січня 1988 р. Манагуа

Кава

На гілочці — червоні й чорні зернятка —
Пора збирати!
Ще вчора всі були червоними,
А нині більше чорних, як червоних.
Пора збирати!
В цих заростях-яругах одні братове
Ховались від своїх братів жорстоких,
А селянин казав:
Пора збирати!
Сьогодні тут без шелесту, мов змії,
Плазують інші у зелених робах,
А селянин своє:
Пора збирати!
Природа не відпочиває.
Йї байдуже, чи переб'ються браття
Аж до останнього, чи лишиться на світі
Бодай один, який казатиме:
Пора збирати!
О людський роде, подивися вгору
З гадючого свого й страшного ложа,
Поглянь: безтямний куш тобі являє
Велику мудрість — чорні і червоні
Плоди свої!
Чому ж не всі червоні?
Чому не почорніють всі одразу?
А селянин своє:
Пора збирати!

12 січня 1988 р. Манагуа

* Arbol del fuego (исп.) — Вогняне дерево

Софія Русова

Галина ДАЦЮК,
журналістка, лауреат премії імені Анатолія Погрібного

Ледве закінчивши Київську гімназію з золотою медаллю, п'ятнадцятилітня Софія із сестрою Марією 1871 року відкрили перший український дитячий садок, де навчалися, зокрема, діти Лисенків і Старицьких. Весільна подорож Софії з Олександром пролягла до Праги, де вони 1876 року видали позацензурний “Кобзар” Тараса Шевченка, переправивши в Україну цей безцінний скарб в умовах найстрашнішої заборони українського слова. Саме на квартирі Русових були відкриті книгозбірні, написані підручники, величезна громадська справа, педагогічна діяльність, переслідування, арешт. І постійна боротьба. “Коли мова йшла про українську справу, то ніщо не могло спинити її завзяття: ні родина, ні діти, ні переслідування царських жандармів чи большевицьких чекістів, ні тюрми, ні арешти, ні тяжкі умови еміграції, ні персональні втрати майна, ні події приватного життя, ні горе чи втрати близьких. Ніщо не спиняло її енергії в боротьбі за український ідеал, і навпаки, часто “щось” додавало їй якоїсь нової сили для громадської і політичної праці”, — писав у спогадах син Юрій Русов про матір. Те ж стосувалося і його батька Олександра Русова, основоположника української статистики, видатного етнографа.

А минулого року відкрилася ще одна сторінка дивовижного життя великої родини, після чого у чернівецькому видавництві “Букрек” (директорка Дарина Максимець) вийшла книжка “Історія однієї родини у листуванні” в упорядкуванні Галини Дацюк та Ольги Рудакевич (США). Книга листів родини Ліндфорсів-Русових (1893—1926) — видатних діячів культури, науки, освіти, громадського руху в Україні другої половини XIX—початку XX століття. Сповнена широким людським почуттям історія листування дає уявлення про високоморальну, шляхетну родину, головними вартостями якої були: прагнення знань, активне громадське життя, гуманістична ідея, боротьба за зміни у суспільному житті і незалежність України. Життя родини розгортається на тлі революцій, воєн, втрат, репресій і прочитується як захоплива людська історія. Вона ніби запрошує кожного, хто розгорне цю книгу, читати її з особливим настроєм і шанобою. Пізнати їхній світ — то очистити і своє сумління, набудувати бодай крихту тієї інтелігентності, поряд-

«Прийдіть, будемо жити»

18 лютого 1856 року в Олешні на Чернігівщині у сім'ї шведа Федора Ліндфорса та французьки Анни Жерве народилася п'ята дитина — донька Софійка. Федір Ліндфорс, на думку Юрія Русова, був із тих шведів, що “разом з козаками гетьмана Мазепи брали участь у боротьбі проти Москви за Україну. Приклад родини Русових свідчить про велику силу “притягання благородних душ в Україну”, коли не українці за походженням усе своє життя віддавали служінню українській ідеї. “Кожній здорово мислячій людині йде не про те, хто (чужинець чи свій) працює для України, а про те, як він працює: на користь чи на шкоду”, — наголошував Русов. Усім життям Софія Ліндфорс стверджувала, як потрібно жити для України, як потрібно нести її дітям рідне слово, як потрібно обороняти право людини й держави на свободу, гідність. Зустрівши такого ж палкого патріота Олександра Русова (росіянина за походженням із Костромської губернії), вони стали феноменальним подружжям — самовідданими трудівниками на ниві української справи.

ності, одержимості, патріотизму, яких так сьогодні бракує.

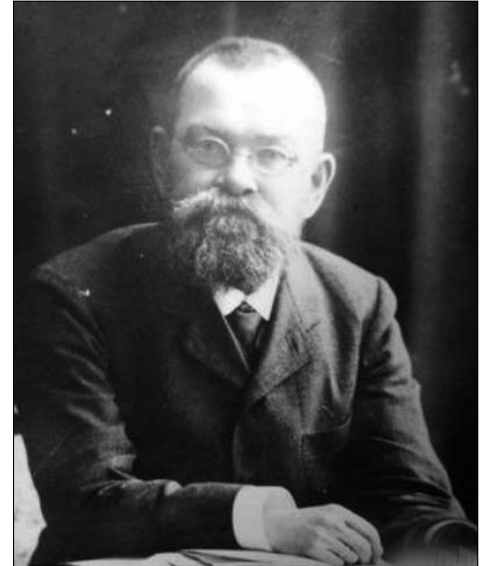
Листи йшли до адресатів, як паломники на Святу землю. Йшли, незважаючи на негоду, війни, голод, розруху, хвороби, втрати. Вони рухалися, як заведене одного разу вічне сонце. Вони летіли з різних місць і в різні куточки, нагадуючи небесні дороги, залишені літаками у всесвіті. Часом йшли тижнями, інколи потрапляли до адресатів миттєво. Але майже не губилися в дорогах! Між рядками — освідчення, таємниці, хвилювання, сум, розпач, радість. Маленькі історії і великі почуття. Листи написані різними почерками, у різному віці, на різній якості аркушиках, вкладені у маленького формату конверти — цупкі і гладенькі, добре збережені, проштамповані — сьогодні це свідки часу і життя великої родини.

Оригінали цих листів передала мені Ольга (Михалевич) Рудакевич, правнука Софії Русової. Передала їх у школі, в селі Олешні — на батьківщині Оліної прабабусі Софії. У селі, звідки більшовики примусили виїхати Оліну бабусю Любов Ліндфорс 1922 року. У селі, яке ніжно любила і все життя згадувала Оліна мама Ніна Михалевич: “Так хочеться в Олешню. Мені кожний день все наше сниться...” (30 вересня 1917 р.). “А Ніна сяє, що вже чверть року минає, який ми мусимо пробути тут. Їй все сниться Фатіма і Олешня” (12 жовтня 1917 року, з Києва). У тій самій школі, яку плекала, про яку турбувалася Русова і про яку писала у листах: “Була я на виставці Дитячий Світ... Прекрасно демонструвалися народні школи Німеччини, Австрії та Бельгії. І така мене злість бере, що наша Олешнянська школа в такому загоні... На виставці мені так гірко було, що я вже не можу докласти свої сили на навчання дітей народу!” (25 листопада 1904 року, Петербург, куди Русова була виселена царським урядом з Ук-

раїни). Сьогодні в Олешнянській школі діє музей імені Софії Русової.

Прїзд Ольги Михалевич із братом Тарасом був фантастичним. Саме в ту хвилину, коли ми роздивлялися музейні світліни 1991 року, згадуючи всіх, хто приїжджав на святкування 135-річчя Софії Русової, і саме в ту мить, коли прозвучало ім'я Олі, вона з'явилася на порозі. Привітавшись, сказала: “А це мій брат Тарас”. У житті нічого не треба придумувати, життя — Божий промисел! Тоді й вручила дорогий пакунок листів, що прочитуються сьогодні як особлива історія і не відпускають. За хвилюваннями, сумом, розпитуваннями, хворобами, лаконічністю повідомлень — упорядковані “пазли” дивовижного життя! Серед членів родини — видатні вчені, музиканти, педагоги, військові діячі, статистики, іхтіологи, медики. За рядками листів — участь у визначальних для України подіях, шляхетні вчинки молодих людей, для яких поняття честі, служіння, лицарства, громадського обов'язку, освіти були головними у житті. Ця родина була наділена великим прагненням до волі й великим поцінуванням цього невід'ємного людського права! Може, й тому так бажали вони свободи України і кожній особистості.

2010 року Оріся Михалевич (Ткаченко) — праонука Софії Русової і донька Ніни Михалевич, побуває на батьківщині мами і бабусі. На майдані імені Софії Русової у селі Олешні пані Ірина скаже: “Вона присвятила своє життя людству та рідному народові. От у чому велич Софії Русової. При цьому хочу згадати, що вся родина Русових вступала за розкріпачення селян, щоб земля й права належали народу. Софія Русова, як дуже скромна людина, була б зворушена цим відзначенням, однак їй би було ще приємніше, аби настав час відновити те прагнення. Головна ідея Софії Русової — запровадити в

Олександр Русов

шкільництво, починаючи із садочків, національно свідому програму, яка б давала дитині основи для свідомого розвитку, плекання любові до своєї Батьківщини, здатність пишатися нею, працювати для неї й обороняти її від негараздів. Наше духовне багатство, глибина наших традицій — це той фундамент, на чому будується сильна держава. Щоб світ нас поважав, ми мусимо поважати самі себе і бути сильними”.

Національна свідомість великої родини, починаючи від Олександра і Софії Русових, міцніла в кожному наступному поколінні, незважаючи на відірваність від рідної землі. І сьогодні родина постійно займається українською справою. Чи то книжка для школи і садочка, чи упорядкування листів, чи духовна підтримка, зустріч в Україні, чи пакунок в Україну за найменшої нагоди. “Душа людини, вільна від надмірного павутиння, матеріалізму, яка безперервно прагне до висот — має велику незнану силу”, — напише у щоденнику онука Софії Русової Ніна Михалевич (12 березня 1971 р.).

Заможними вони ніколи не були. Несеча грошей, хвороби, втрати близьких людей постійно супроводжували родину Ліндфорсів-Русових. Але яким світлом наповнені рядки маленьких аркушиків, якою зворушливістю, піклуванням одне про одного! Яке, водночас, наповнене духовне життя простежується за коротенькими, не завше розлогими повідомленнями. Це — неоціненний фактологічний матеріал. У рядках нефальшива правда про історичні події в Україні, очевидцями й учасниками яких вони були. Серед тих, із ким працювали і приятелювали Русови — видатні громадські діячі, вчені, політики, музиканти, як-от Михайло Грушевський, Яків Степовий, Георгій Нарбут. Зрештою, всі, хто писали ці листи, — теж видатні люди.

Імена. Серед адресантів і адресатів — Софія Ліндфорс-Русова (Нона, Баба, Соф. Фед.) — велика просвітителька й педагог; Олександр Русов — чоловік Софії, статистик Божою милістю, видатний громадський і культурний діяч; Любов Русова-Ліндфорс — їхня донька, талановита музикантка, співачка, яка пов'язала своє життя з медициною, дуже рано втративши чоловіка; чоловік Любові Олександр Ліндфорс, громадський діяч, мировий суддя, що помер 39-літнім, заледве встигнувши здійснити велику свою мрію — перебудувати садибу в Олешні; Катерина Ліндфорс, донька Олександра Федоровича Ліндфорса та Катерини Гревс; Анна (Галя) Ліндфорс — сестра-жалібниця Другої світової війни, померла молодою від туберкульозу; Яків Жданович — чоловік Галі, що стане військовим, проживе аж до 1953 року; Зінаїда Ліндфорс, племінниця Софії Русової, сестра-жалібниця під час російсько-

Родина Ліндфорсів біля родинного маєтку в Олешні

Задля наших дітей...»

японської війни, чий героїзм і ставленням до обов'язку захоплюватиметься Японія; Ніна Михалевич — онука Софії Русової — наймолодша адресантка, стане до активної боротьби за Україну, коли прийде з похідними групами ОУН до Києва 1941 року, разом з Оленою та Михайлом Телігами і зі своїми малесенькими дітьми. Востанне побуває в Україні вже 85-річною, відвідає дорогу Олешню, яка так і не полишатиме її в снах до кінця.

Із листами Ліндфорсів-Русових-Ждановичів відкривається життя таке, як воно було, неприкрашене і негероїчне. Але в тому теж його велика вартість! Бо часто ми продовжуємо творити собі кумирів, возвеличувати їх, зводити на п'єдестал, тим самим віддаляючи від їхньої головної сутності — щоденної праці задля України. Ви не знайдете у листах пихатості, чванькуватості, марнослів'я, хизування, самовихвалювання. Але ви прочитаєте зізнання у власній недосконалості, роздумування про те, як стати кращими. “Думки тільки й відрізняють людину від самозакоханої свинки і заставляють нас працювати над собою, наблизитися до ідеалу — працюючи же, моя доню, і не печалься, хороші люди страждають від усвідомлення своїх недоліків, але їх

Очевидицею й учасницею виступів у Петрограді стала Софія Русова: “На свята мріємо виїхати з Пітера. Якщо нас знову не візьмуть під нагляд за підписання резолюцій на вечорі літераторів” (25 листопада 1904 р.). З Олешні ділився планом перебудови садиби Олександр Ліндфорс: “Зараз у мене мільйон робіт: будівництво йде на всіх парусах, установлюються пам'ятники, котрі нарешті прибули, підвозиться ліс, пиляється шалівка... Словом, дні коромислом...” (23 вересня 1913 р.). Дванадцятирічна Ніна писала з Києва під більшовицькими обстрілами: “Дорогий тату, як Твоє здоров'я? Тут у нас революція, Юра каже, що громадянська війна. Стріляють із кулеметів і рушниць. Сьогодні вночі страшно стрілялося на розі Марійської і Великій Васильківській, близько нас...” (1 листопада 1917 р.).

Листи давали силу тримати нитку життя і зв'язків великої родини. Вони ставали маленькими посланнями і великою надією, підтримкою і відповіддю на багато запитань.

Дати. Перший лист, оригінал якого маємо, датований 7 грудня 1893 року. Це лист Софії Русової. Остання дата на листах — 1926 рік. Уже не було серед живих багатьох перших адресатів, маленькі ж попіростали. 70 літ виповнилося Софії Русовій, що мешкала тепер у Празі, Сашуні (Любиному сину), що народився 1917-го, виповнилося вже вісім. Він житиме у Празі, стане журналістом, прийде в Україну 1991 року. Дуже ніжно й зворушливо надішле нам згодом світлинку маленького букетика волошок, які ми йому подаруємо у дорогу.

33 роки від першого до останнього листа. За 33 роки хресної дороги родину Русових переорють найтрагічніші роки більшовицького перевороту. І як перед тим переслідуватиме їх царська влада за українство і вільнодумство, так тепер знущатимуться над Русовими-Ліндфорсами більшовики “за петлюрівство” та “буржуазний націоналізм”.

Уже не буде 1926 року Олександра Русова (Шури, Ол. Ол.), чоловіка Софії Федорівни. Він помре 1915 року під час евакуації Київського комерційного інституту, де працював професором, у Саратові. Коли згодом його син Юрко прийде до Києва і захоче відвідати могилу батька на Байковому кладовищі, він її не знайде: комуні-

стичні вандали вже знищать її. Тим часом підрастатимуть у родині Галі Ліндфорс (племінниці Софії) і Якова Ждановича діти — Наталія та Андрій. 1991 року вони придуть до Олешні, на батьківщину мами.

Наталія Жданович збереже ці листи й фотографії, які перед тим зберігала мама Галя. Вона не тільки зберігала листування, а й дослідила родинне дерево. Андрій Жданович подарує мені книгу про власну історію розвідника у Другій світовій війні. Сторінки книги відкриють розуміння того, як жили нащадки Ліндфорсів, як виховували своїх дітей, які цінності плекали. Прекрасні рядки напише про маму — Галю Жданович, племінницю Софії Русової. “Мама брала уроки співів і гри на роялі; але замість консерваторії вони з сестрою вступили на курси Лесгафта в Петербурзі, маючи на меті присвятити себе виховній роботі. В японську війну дві старші сестри мами (Зіна й Людмила — Г. Д.) добровільно пішли на фронт сестрами-жалібницями. Коли під Мукденом солдатський госпіталь був захоплений неприятелем і їм було запропоновано (“японська армія з жінками не воює”) відправитися у Росію, вони (їх всього було четверо) відповіли, що “російські жінки не кидають солдатів у біді” і добровільно пішли в полон. В Росії про них писали, друкували портрети. А японці поставилися з глибокою пошаною. В імпералістичну війну пішла на фронт сестрою жалібницею і мама. Була вона в армії генерала Брусилова в “летючому” санітарному загоні на передовій. За хоробрість її нагородили солдатським “Георгієм”, котрий у важкий час вона віддала за молоко для дочки. “В прадида (Федір Ліндфорс. — Г. Д.) — сказав про неї тато, — його портрет в Ермітажі, в галереї героїв 1812 року”.

Епістолярна спадщина Ліндфорсів-Русових, звичайно, не дає повної картини життя родини. Але навіть із тієї кількості листів, які маємо, постають характери, уподобання, вчинки, вартості. Родина надзвичайно захоплювалася музикою, здобувала музичну освіту, мали до того хист і талант: Софія Русова, Люба Русова, Катерина Ліндфорс. Однак надали перевагу педагогіці чи медицині, вважаючи, що ця справа принесе більше користі батьківщині й людям.

За адресами на конвертах можна вивчати географію. Москва, Петербург, Київ, Чернігів, Баку, Городня, Монпельє, Любеч, Лейпциг, Харків, Полтава, Олешня.

Ольга Рудакевич (Михалевич) — правнучка Софії Русової (США)

Залежно від обставин центрами ставали різні міста. 1917-го летіли звідусіль листи у Київ, де шойно у Люби Ліндфорс народився маленький Сашуня, чий чоловік лікувався у Баку. У цей час на руках Люби було троє маленьких дітей — Ніна, Андрійко та новонароджений Сашуня. Жила вона разом із мамою Софією Русовою. Сповнена громадських і політичних справ, педагогічної роботи, Русова намагалася поєднати важливі обов'язки з обов'язками мами та бабусі. І дивуєшся, як це їй вдалося! Правда, не завше, і засмучена Софія нарікала, що не може допомогти доньці.

Олешня — особлива сторінка в житті кожного з родини, навіть тих, хто не народився тут, і тих, хто покинув село у юному віці. “І як хочеться відчутти на обличчі, на руках запах сіна з м'яких оксамитових, таких обережних і ніжних губ моєї “Фатіми”. Вона напевно завше все розуміла і все відчувала і такими невеликими, але лагідними, чулними дотиками своєї тяжкої рижкої голови, намагаючись заспокоїти, привести до рівноваги протестуючу, палаючу пекучим болем душу людини... Йй, мойй “Фатімі”, можна було сказати все...” (Зі щоденників Ніни Ліндфорс-Михалевич, 25 вересня 1971 р.). Набагато пізніше Любов Русова напише у споминах, що саме донечка Ніна допоможе їй пізнати маму (Софію Русову). Шкодуватиме, що свого часу так і не стала співачкою, хоч мала до того хист. Водночас дякуватиме Богу за медицину, яка принесла стільки користі людям.

6 березня 1904 року Софія Русова писала у листі племінниці Катерині: “А кругом суспільна атмосфера така гнітюча, ніде живого слова не можна сказати, не можна ніде зібратися, наші літературні вечори заборонені”. Через 109 літ, уже за незалежної України, правнучка Русової Оріся Ткаченко напише мені: “Сьогодні й справді величне свято — Благовіщення! Я в церкві була, співаю в церковному хорі з 15 років із перервами, але настрої не був у мене до молитви, я в конфлікті із нашим Творцем, бо не бачить він наш нарід і не бачить владу, яка окупувала нашу землю й не дає світлий розум Народові скинути із себе пуга. Прийшла додому пригнічена, розчарована...”

Мине зовсім небагато часу, і пані Оля Михалевич, правнучка Русової, почує і побачить, як вкотре підніметься Україна, і напише: “Дорога Галю — зі Святами Різдва Христового вітаємо Вас і усіх-усіх навколо Вас. Не тратте Віри, не піддавайтесь, не зупиняйтесь! Будьмо!”

Хіба ми маємо право сьогодні зрадити ту велику любов і надію великої родини?

Софія Русова з онукою Олею і правнучкою Людмилією

треба виправляти — тільки такою працею ти й станеш Маминою донею” (1 грудня 1893 р. Софія Русова Каті Ліндфорс).

Вони були живі люди з живим болем! Що ж стосується контексту важливих справ, які мав кожен, то годі було про це розлого говорити в умовах арештів, війни, переслідувань. І тільки зіставляючи канву подій, щоденників, спогадів, написаних книг, розумієш, як важко було тримати цю живу нитку зв'язку. В одному з листів Софія напише: “Хлопчика назвуть Георгієм...” (Лист від 1895 р.) А за його текстом залишиться факт, що сина Юрія (Георгія), у майбутньому великого вченого, Софія Русова народила під наглядом, будучи на кілька днів відпущена додому з тюрми, і теплу водичку для новонародженого немовляти приніс наглядач. Через кілька років — нові проблеми: “Ти знаєш, що сталося з нашими! Тата (Олександра Русова) погнали зі служби і доводиться їм шукати притулок до вияснення і з'ясування майбутнього. Вони вирішили вирушити за кордон. Головним чином, для тата, котрий стовмився і знервувався до краю. Для Мами (Софії Русової) то просто необхідно” (24 травня 1902 р. — Катерині Ліндфорс від Люби Русової).

Листи писалися у різних обставинах життя. Просто під час лекції писала студентка медицини у Монпельє Люба Русова: “Ну от, Катю, треба вибачитися — лист я писала Тобі перед лекцією. Прийшов професор і треба його слухати. Закінчу дома” (12 березня 1902 р.). Галя Ліндфорс писала з пересувного польового госпіталю діючої армії з Тернополя, де працювала сестрою-жалібницею: “Сиджу зараз на нічному чергуванні. Це єдиний час, коли можна писати листи... Роботи у нас багато — було багато поранених і важких, стовбняки. Помірали ледве не щодня...” (13 січня 1916 р.).

У київському музеї Миколи Лисенка — в першому ряду нащадки великої родини, що приїхали в Україну зі США, Канади, Чехії на відзначення 135-річчя Софії Русової (1991 р.)

Етнокраєвиди в поезії Шевченка

Лариса МАСЕНКО,
доктор філологічних наук

Британський дослідник феномену націоналізму Ентоні Д. Сміт у праці “Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка” наголошує на провідній ролі європейських романтиків в історичних процесах самовизначення національних спільнот, окреслення етнічних територій та плекання любові до місцевих краєвидів. “Починаючи від XVIII ст., — зазначає Е. Сміт, — територіалізація спогадів і плекання колективної любові до національних краєвидів набули більшого самоусвідомлення та поширеності. Великою мірою це стало наслідком характерного для романтизму культу природи і доречного впливу емоцій на її лоні, як-от у випадку дедалі більшого зачарування Альпами. Романтики обернули територію в поетичні краєвиди і зробили її головним компонентом самого уявлення про націю” [5; 61].

В означену парадигму європейського культурного процесу цілковито вписується творчість Тараса Шевченка, в якій поетизація природних реалій рідного краю досягла найвищої естетичної довершеності. Водночас поетичні пейзажі Шевченка, просторові образи степу, поля, Дніпра, моря нерозривно пов’язані з історичною долею народу, що споконвіків заселяє цю землю. Уже в “Гайдамаках” поет маніфестує цей зв’язок як іманентну властивість свого поетичного світобачення:

*Заспіваю — море грає,
Вітер повіває,
Степ чорніє, і могила
З вітром розмовляє.
Заспіваю — розвернулася
Висока могила,
Аж до моря запорожці
Степ широкий вкрили! [1; 130]*

Як зазначає Григорій Клочек, Шевченко володів надзвичайним даром асоціативної візуалізації, творення зорових образів, що поєднувався з набутим досвідом професійного живописця: “Тут важливо зрозуміти, що натхнення візіонера — це особливе творче піднесення, в якому, немов у горнілі, народжується згармонізований сплав візії, слова, смислу. Власне, в цій органічній злитості і криється один із секретів вражаючої енергетичності Шевченкового поетичного тексту” [2; 26-27].

Показово, що лише краєвиди батьківщини “заряджали” поета творчою енергетикою. Цікавим у цьому зв’язку є лист Шевченка до Варвари Репніної, написаний в Орській фортеці 28 лютого 1848 року. Поет скаржиться на те, що на заслання втратив дар естетизації зорових вражень від споглядання природи: “Странно! Прже, бывало, я смотрел на природу одушевленную и неодушевленную как на совершеннейшую картину, а теперь как будто глаза переменились: ни линий, ни красок, ничего не вижу. Неужели это чувство

прекрасного утрачено навеки? а я так дожил им! так лелеял его. Нет, я, должно быть, тяжко согрешил перед Богом, коли так страшно караюсь!” [6; 43].

Український ландшафт у поетичних текстах Шевченка окреслює кілька повторюваних лексем, що позначають природні об’єкти Центральної й Південної Наддніпрянщини. До найчастотніших у зазначеній лексико-семантичній групі належать такі слова: *поле* — 181 фіксація, згідно зі “Словником мови Шевченка”, *море* — 159 фіксацій, *гай* — 134, *степ* — 128, *Дніпро* (Дніпр, Дніпер) — 103 [4, 2; 110; 4, 1; 419; 125-126; 4, 2; 294; 4, 1; 183].

Велику кількість фіксацій у Шевченковій поезії має і слово *гора* (120 слововживань [4, 1; 144]), але в ряді випадків воно стосується топографії інших країн, зокрема Кавказу в однойменній поемі, а в українському просторі найчастіше позначає високий берег Дніпрового правобережжя, як, наприклад, у поемі “Сон (Гори мої високі...)”.

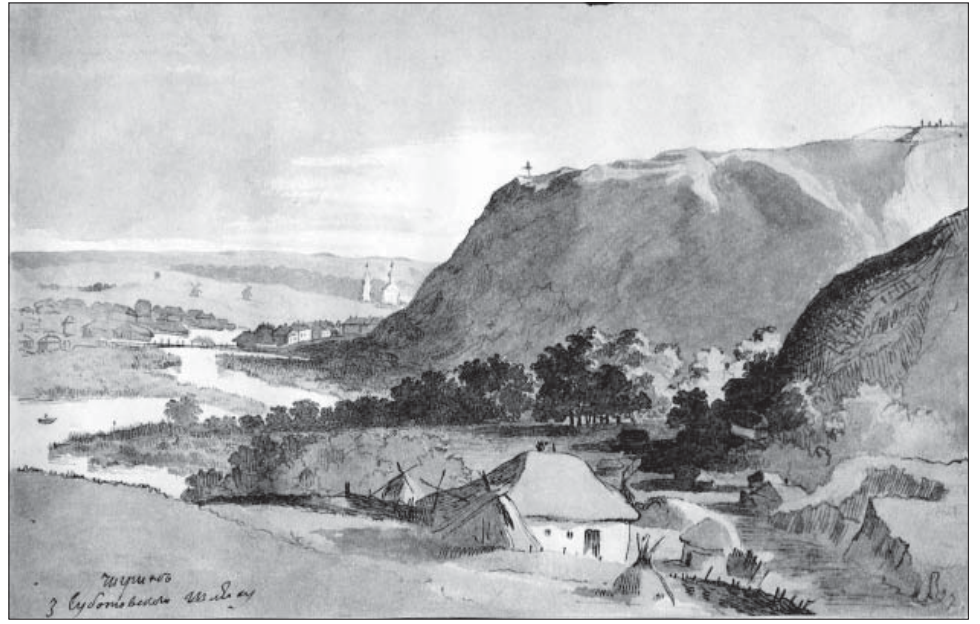
Візуалізація простору в поетичних текстах Шевченка відтворює ландшафт лісо-степової і степової частин України, що засвідчує й значно вища частотність слова *гай* (134 фіксації) порівняно з лексемами *ліс* (49 фіксацій [4, 1; 374]). До того ж у деяких Шевченкових творах *ліс* виступає в ролі символу, що уособлює чужину — Росію, пор. у поезії “Думи мої, думи мої...”:

*Серце мліло, не хотіло
Сівати на чужині...
Не хотілось в снігу, в лісі,
Козацьку громаду
З булавами, з бунчугами
Збирати на пораду... [1; 125]*

Етнокраєвид у Шевченка — це переліс український степ, у поетичному образі якого домінує значення широти, безкрайності, неосяжності відкритого простору. Ця просторова семантика органічно пов’язується з категорією свободи, волі у ширшому художньому вимірі — вільний простір стає місцем зародження вільного духу. Саме в степу, згідно із провідним мотивом Шевченкової поезії, зародилася козацька воля (“там родилася, гарцювала козацька воля”):

*...а Україна!
А степи широкі!
Там пові буйнесенький,
Як брат, заговорить,
Там в широкім полі воля;
Там синє море
Виграває, хвалить Бога,
Туго розганяє... [1; 127]*

Образ безкрайного степу, де локалізується постання вільної духом козацької громади, входить до ширшого образного ряду Шевченкової поезії, об’єднаної асоціативним зв’язком із темою безкрайності, необмеженості. Так, у вступі до “Гайдамаків” просторовий план вираження семантики безкрайності, безконечності поєднується з часовим значенням вічності, втіленням у символі місяця. У цей же контекст

Чигирин з Суботова шляху

поет вводить і мотив безмежності власної душі, якій “почину і краю немає”, де тема “безкрайності” набуває додаткових смислових відтінків, виражаючи художню ідею внутрішньої свободи творчо обдарованої особистості [Детальніше див.: 3; 27].

Близьку семантику містить і образ Чорного моря в Шевченкових поетичних візях. У його художньому вираженні також домінує значення широти, безмежності. Належність слів *море*, *степ* і *поле* до одного семантичного ряду засвідчує і вживання зазначених лексем поряд, як у наведеній вище цитаті з поезії, присвяченій Н. Маркевичу, і художній порівняльній морі з полем зі спільними просторовими й колористичними ознаками, як, наприклад, у баладі “Тополя”:

*Кругом поле, як те море
Широке, синє. [1; 113]*

Особливе місце в Шевченковій поезії посідає Дніпро. З опису його розбурханої стихії починається “Кобзар”, спогадом про нього він завершується, причому в передсмертній художній візії далекої батьківщини поет згадує Дніпро в одному контексті з Україною (“Дніпро, Україну згадаєм”). Уособленням усієї країни постає її головна ріка і в інших творах, наприклад, у поезії “І виріс я на чужині”:

*Меж горами старий Дніпро,
Неначе в молоці дитина,
Красується, любить
На всю Україну. [2; 120]*

Тут варто звернути увагу на оригінальне поєднання в антропоморфному образі Дніпра двох протилежних вікових ознак — старості (“старий Дніпро”) і дитинства (“неначе в молоці дитина”), що втілює художню ідею споконвічної самовідтворюваної краси української землі.

Надзвичайну любов до Дніпра і рідних наддніпрянських краєвидів поет зберігав упродовж усього свого життя. Відомою є його мрія дожити віку в хатині над Дніпром, що їй так і не судилося здійснитися. У листі до Варфоломія Шевченка поет писав: “Максимович у Прохорівці уступає мені таке саме добро, як і в Парчевського, тільки що не коло Дніпра, от моє лихо! Видно Дніпро, та здалека, а мені його треба коло порогу” [6; 188].

Дніпро у Шевченка зображений у розмаїтих станах — то як сувора, розбурхана бурєю водна стихія, то як спокійна велична ріка, що милує око красою, широтою, могутністю. Домінантні ознаки краси і сили Дніпра підкреслюють і епітети, які його супроводжують: *широкий, глибокий, дужий, крутогорий, крутоберегий*. Як і інші природні реалії, образ Дніпра в Шевченковій поезії персоналізовано, олюднено. Через низку мовних засобів, які свого часу детально дослідив Леонід Булаховський [1], поет максимально наближує образ живої і неживої природи до читача, робить їх “своїми”, пізнаваними і рідними, передаючи реципієнтові своє сприйняття Дніпра і дніпровських краєвидів як ідеальної природної суті цієї місцевості. Такого

ефекту поет досягає, застосовуючи до розглядуваного образу метафоричні означення зі сфери родинних або товариських стосунків, що доповнює особовий займенник *наш*:

*Дніпро геть-геть собі розкинувся!
Сіє батько та горить! [2; 306]*

*А долі сивий наш козак
Дніпро з лугами виграває. [2; 39]*

Унікальним за візуальною художньою виразністю є поєднання обох світів — природного і людського — в зображенні походу козаків до Туреччини в поемі “Гамалія”. Водний шлях, яким козаки рушали на південь, щоб визволити побратимів із турецького полону, постає в оригінальних образах живих істот, що беруть активну участь у діяльності людей. Почувши сумну пісню полонених козаків, Босфор передає її морю, море — Лиманові, Лиман — Дніпрові, а Дніпро — Великому Лугові й Хортиці. Так природні стихії доносять з чужинецької неволі голоси побратимів — і козаки тим же шляхом, лише зворотним, вирушають їм на поміч:

*Босфор аж затрясся, бо зроду не чув
Козацького плачу, застогнав широкий
І шкурою, сірий бугай, стрепенув,
І хвилю, ревуци, далеко-далеко
У синє море на ребрах послава.
І море ревнуло Босфорові мову,
У Лиман погнало, а Лиман Дніпрові
Ту ю журбу-мову на хвилі подав.
Зареготався дід наш дужий,
Аж піна з уса потекла.
“Чи спиш, чи чуєш, брате Луже?
Хортице-сестро?”*

*Загула
Хортиця з Лугом: “Чую, чую!”
І Дніпр укрили байдаки,
І заспівали козаки... [1; 234-235]*

У примітках до академічного видання Шевченка дослідники зазначають, що тут Шевченко скористався мотивом розмови Лиману, моря і Дніпра в народній пісні “Жалкується лиман морю...”, відомою йому зі збірників народних пісень М. Максимовича [1; 687].

Проте використавши мотив народної пісні, поет значно модифікував його, надавши йому неповторної індивідуалізації і наповнивши складнішими художніми смислами. І в цьому фрагменті спостерігаємо персоналізацію й інтимізацію природних реалій, їх олюднення, метафоричне перенесення в природне довкілля родинних зв’язків спорідненості, властивих людському світові: Дніпро постає в образі “діда нашого дужого”, Луг — в образі брата, а Хортиця — сестри.

Показово, що відповідно до цього олюднені природні стихії взаємодіють не лише з козаками, а й між собою. Поділ людського світу на своїх і чужих рівною мірою стосується й природних стихій. У подальшому описі походу при наближенні козацьких байдаків до Туреччини Босфор хоче спинити їх, попередити “своїх” у

В Густині

турецькому місті Скутар про наближення козаків, проте море, яке сприяє козакам, не дозволяє йому цього зробити:

...Босфор клекотить,
Неначе скажений, то стогне, то вис:
Йому Візантію хочеться збудити.
“Не буди, Босфоре, буде тобі горе,
Твої білі ребра піском занесу,
У мул поховаю! — реве синє море, —
Хіба ти не знаєш, яких я несу
Гостей до султана?”

Так море спинало
(Любило завзятих чубатих слав'ян).
Босфор схаменує... [1; 235]

Таким чином, у поезії Шевченка Чорне море трактується як “своє”, належне до українського етнічного простору, як продовження здавна освоєного українцями Дніпрового шляху на південь. Це підкреслюють і такі означення моря у фіналі поеми, як *миле і наше*:

Перед ними море миле
Гомонить та клекотить.
Гамаліє, вітер віє,
Ось-ось наше море!.. [1; 238]

Як і степ, що уособлює вільний відкритий простір, так і Дніпро та море асоціативно пов'язані в Шевченковій поезії з концептом свободи. Але в цих образах, що відтворюють динамічну водну стихію, у їх співвіднесеності з людською життєдіяльністю на перший план виходить мотив активності, дієвості, здатності до боротьби з ворогом.

Змальовуючи природні реалії України в олюднених живих образах, які не лише спостерігають за діями людей, а й беруть у них активну участь, поет у символічних формах втілює ідею незримого духовного зв'язку, що єднає землю і народ, покоління якого споконвіку її населяють. Своя земля, природні стихії рідного краю наснажують його мешканців своєю енергетикою, сприяючи їй допомагаючи їм у боротьбі за право бути незалежними від інших у межах своєї етнічної території. Захищаючи свою свободу, люди захищають і своє довкілля.

Зазнавши поразки у боротьбі з чужинцями, народ не тільки втрачає свободу, він прирікає на занепад і своє природне середовище. Тому в поезії Шевченка поразку у визвольній боротьбі, перебування українців у неволі символізує образ занепалялого Дніпра, висохлого або ж спущеного в море:

Чигрине, Чигрине,
Все на світі гине...
Дніпро висихає,
Розсипаються могили,
Високі могили —
Твоя слава... і про тебе,
Старче малосиллий,
Ніхто й слова не промовить... [1; 254]

Пор. також слова Полуботка з поеми “Сон”:

Може, Москва випалила
І Дніпро стусила
В синє море, розкопала
Високі могили —
Нашу славу... [1; 275-276]²

Таким чином, опоетизувавши красиви й природу Наддніпрянської України, Шевченко передав читачам свою

прив'язаність до рідного краю, своє відчуття його дивовижної краси, його ідеальної суті. Персоніфікована в його творах топографія української землі постала в органічній єдності з історією етнічної спільноти, що її здавна заселяє. Відтак, ґрунтуючись на сучасній теорії націоналізму Ентоні Д. Сміта, можемо з певністю твердити, що саме Шевченко заклав культурні основи української нації. Як зазначає британський дослідник, “Одним із головних процесів у формуванні націй є... *територіалізація* — проживання більшості спільноти на батьківщині та зміцнення колективних спогадів і любові до конкретних історичних територій із визнаними кордонами. У цьому процесі внаслідок симбіозу *ethnie* і краєвиду з'явилися *етнокрасвиди*... Цього досягають із допомогою натуралізації етнічної історії, коли цю історію вважають за частину природи, та історизації природного середовища, коли вважають, що воно є елементом історії та розвитку етнічної спільноти. В результаті цього двостороннього процесу етнічні спільноти постають, так би мовити, “закоріненими” в “свої” історичні батьківщини і, за словами Стівена Гросбі, “народ має свою землю, а земля має свій народ” [5; 69].

Література

1. Булаховський Л. А. Мовні засоби інтимізації в поезії Тараса Шевченка // Булаховський Л. А. Вибрані праці в п'яти томах. — Т. 2. — К.: Наук. думка, 1977. — С. 573—593.

2. Ключок Григорій. “Садок вишневий коло хати...” як кінотекст. Монографічний аналіз твору // Дивослово. — 2012, № 6.

3. Масенко Л. Т. До питання про семантику ключових слів поезії Шевченка // Мовознавство. — 1989. — № 2. — С. 25—30.

4. Словник мови Шевченка в двох томах. — Т. 1—2. — К.: Наук. думка, 1964.

5. Сміт Ентоні Д. Культурні основи націй. Ієрархія, заповіт і республіка. — К.: Темпора, 2010. — 312 с.

¹ Тут і далі твори Т. Шевченка цитуємо за: Шевченко Т. Повне зібрання творів у 12 т. / Т. Шевченко. — К.: Наук. думка, 2003, зазначаючи у квадратних дужках том і сторінку.

² Пророцтво Шевченка здійснилось уже в ХХ сторіччі, коли українці, не зумівши вибороти свободу у визвольних змаганнях, лишилися під московським пануванням у його видозміненій формі советського тоталітаризму. Передбачення нашого генія виявилось у тому нещадному нищенні, якого зазнав і український етнос, і природне середовище, яке він споконвіку залюднював. Дніпро — одна з найкрасивіших річок Східної Європи, яку український народ любовно називав Славутичем, внаслідок злочинного господарювання Москви перетворився на низку штучних морів — гнилих калюж, що поглинули найблагодатніші за природними і кліматичними умовами землі Наддніпрянщини. Гнилі моря збудованих на Дніпрі гідромонстрів ще й наповнила мертва вода після катастрофи на Чорнобильській АЕС (Див. статтю Костянтина Сушка “Зробили море людям на горе” у “Слові Просвіти”, ч. 3 за 2014 р.).

Руйнація Дніпра і його довкілля набула таких масштабів, що його реанімація нині потребує колосальних коштів. Це можна буде зробити лише після того, як українська нація стане господарем на своїй землі.

Як я не став шевченкознавцем

Михайло ІВАНЧЕНКО,
Звенигородщина,
Черкаська обл.

Мій батько 1915 року з училища прапорщиків потрапив на фронт під Перемишлем на р. Сян. Велася тяжка війна з кайзерівцями у тенетах колючих дротяних загорож і викопаних шанців. Інколи з обох боків пускали гази. На дротях висіли тіла своїх і ворожих солдат. Гриміли гармати. На ніч з окопів денна зміна верталася на відпочинок. Батько квартирував у пароха греко-католицької церкви. Сивий священик не лише молився, а й багато читав. Він подарував батькові прязке видання Шевченкового “Кобзаря” у твердій синій палітурці. Батько читав його землякам, які заходили до нього. Офіцери та солдати уважно слухали щирі вірші.

Коли закінчилася війна, батько у телефонній двоколці привіз додому 12 гвинтівків і ящики з патронами та улюбленого “Кобзаря”. Вечорами до хати збиралися на посиденьки родичі й сусіди. Батько читав вірші, здебільшого “Катерину”. Жінотство плакало, а чоловіки захоплювалися козацькими та гайдамацькими боями. По “Кобзареві” батько навчив мене читати. Коли батько з мамою ходили в гості, мене залишали одного в хаті. Тоді я змалював сторінки козацькими атаками, а стіну грубки монументальними баталіями. Мама сварила мене, а батько захищав. Довго “Кобзар” ходив по руках, поки його не читали вчительки.

Згодом я, після заполярних зон, у вихідні їздив по Шевченковому краю, розпитуючи його земляків про факти з поетового життя, слухаючи спогади довгожителів тощо. Зголосилося до трьох сотень його родичів, сподіваючись дістати допомогу від держави, щоб потім дякувати: “Спасибі Тарасу за шифер і за трасу” — саме тоді упорядковували ті села — перекривали солом'яні стріхи, ставили тини. Зібраний матеріал я надсилав до редакції райгазети “Шевченків край” і його набирали нонпареллю... без мого підпису. Я поскаржився редакторові. Редактор О. Суржко розлютився: “Віднині тебе ніде не публікуватимуть. Геть!” Витурений з кабінету, я написав до Президії Верховної Ради, щоби роз'яснили мої права вільного громадянина. Якийсь письменник відповів, що я не член Спілки письменників і був покараний законно. Я не вплютувався в безпутну дискусію з чиновником і занотував побачене та почуте далі. Про цікаве дізнався біля с. Будище від діда Лагоди, що пас корову на налігачі. Він оглянувся, чи нікого нема, пригнувся до мене і прошепотів: “Буде ше”. Тобто історія наша не скінчилася. Будуть ще перемини. Боротьба за волю триває. Народ душею відчуває прагнення нації.

Побував я на хуторі с. Керелівки у родичів живописця Григорія Дядченка, який 1933 р. вмер від голоду. Свого часу він закінчив Петербурзьку Академію Художеств і викладав у Київській художній школі О. Мурашка.

Я завше не мав змоги здійснити задумане, хоч і намагався співпрацювати з мистецькими журналами. В одеській родині Боровиків зберігалася творча спадщина популярного художника Амвросія Ждахи. Її викупив звенигородець Михайло Забочень і згодом видав чудовою монографією. Через куцу зарплату я не мав коштів для придбання в с. Козацькому (Козацька Долина) у родини репресованого й

розстріляного живописця Івана Кіндратовича Стеценка стару кобзу. Щоправда, там мені подарували портрет бандуристки Олени Коваль його роботи. Про І. К. Стеценка Бажан навіть не згадав у Словнику художників України. Так само я не зумів роздобути велике полотно “Доля” — казковий мотив художника Івана Макушенка в Лисянці, лише подарували мені етюд його хати, обставленої снопами. У його сестри Оксани бачив я її портрет роботи І. Макушенка. Син художника служив підполковником в армії УНР. Про це мені розповів учитель Крижанівський, син якого (теж художник) Василь приятелював із сином Макушенка і помер на еміграції у Львові. Він також був художником і старшиною у війську УНР.

А я мріяв започаткувати художній музей у Звенигородці, та мрії не завжди здійснюються. У с. Зелена Діброва, куди вийшла заміж сестра Т. Шевченка Катерина, я познайомився з натурниками, з котрих писав картину “Гість із Запоріжжя” внук Тарасової сестри живописець Фотій Красицький (учився у Петербурзькій Академії Художеств). В укладеному мною списку родичів Т. Шевченка побачив вже в наш час у завідувачки Фондом Керелівського музею прізвища інших людей. Вибув із нього незрячий онук поета по братові Микиті, бо під час гітлерівської окупації щось не так сказав про редактора “Кобзаря” О. Корнійчука, а також пілот Левко Шевченко, застрелений у Звенигородці своїми при спробі втечі в 1918 р. Таке буває. Зате додалися активісти колгоспного будівництва, комуністи і комсомольці. Райвлада взяла мене на замітку і я відтоді примовк, як миша під віником. При свободі мислі й слова мене не допустили в райбудинку культури на ювілейний вечір. Там сидів лиш, спершись на ковнівку, глухонімий Калень Терещенко, автор перших пам'ятників Великому Кобзареві в Україні. Він зостався стороннім у громадському житті Шевченкового краю. Щоправда, я власним звертанням до чиновників домогся для нього незначного підвищення пенсії, хоч пам'ятники він творив лиш за харчі. Зате його сестра Софія при Українській Революції покинула в Петербурзі розкішну власну художню майстерню та й полинула додому боротися за волю. Ставила Шевченкові “Гайдамаки” і вільні козаки Звенигородського Коша просто із зали виступали на фронт під Смілою проти карателя Муравйова у гарматну перестрілку. Софія відбула десятилітнє заслання до Казахстану, поневіряння по зонах та тюрмах СРСР, але не відмовилася від своїх переконань. Наприкінці життя вона започаткувала у Звенигородці Краєзнавчий музей та Художню школу. Не потрапив до списку шевченківців заарештований кайзерівцями, а згодом розстріляний денікінцями самостійник Трохим Шевченко. Така доля спіткала й мого батька. При окупації гітлерівці його розстріляли б. Бо перезахоронили своїх 34-х кайзерівців за наказом свого пастора у трунах та в уніформі, як воїнів. Годі вже казати про комуністичний беззаконний закон. Людської моралі серед чиновників не знайти. За батькове командування сотнею вільних козаків і мені, хлопцеві, докоряли. Мовляв, через твого батька кайзерівці півсела спалили. І це вже при чужерідній окупації.

Думайте-читайте, брати-земляки.

Учіться у нашого Тараса Шевченка! Слава українській Україні!

Мотрин монастир

Пам'ятник В. Самійленку у Великих Сорочинцях

Надія КИР'ЯН
Фото автора

Проте шанувальники Самійленкового таланту цю дату поза увагою не залишили і роблять самотужки, що можуть. Напевно, справді людське визнання і пам'ять дорожчі за будь-які пам'ятники... У Великих Сорочинцях, де письменник народився, 6 лютого відбувся літературний вечір “Творець перлин правдивої поезії”. Відкрито бібліографічну виставку “Лицар українського слова”. У цих заходах узяли участь Миргородська районна централізована бібліотека та Великосорочинська сільська, місцевий краєзнавчий музей, Великосорочинська ЗОШ, музична школа, інтернат. Ведуча вечора — бібліотекар районної бібліотеки Людмила Ігольніцина. Світлана Ісаєва, бібліотекар Миргородської ЦРБ, зробила бібліографічний огляд. Валентина Дерев'яно розповіла про життєвий і творчий шлях поета. На вечорі прозвучали поезії Володимира Самійленка та пісні на його слова. У вечорі взяли участь директор Миргородської централізованої районної бібліотеки та начальник районного відділу культури і архіву І. Яремко. Заплановано провести зустрічі у Полтавському національному університеті ім. В. Г. Короленка та у Великих Сорочинцях із доцентом кафедри української фольклористики Львівського національного університету Михайлом Чернописким, дослідником творчості Володимира Самійленка та Святославом Максимчуком, артистом Львівського театру ім. Марії Заньковецької, який прочитає вірші поета.

Активно відзначали пам'ятну дату мешканці Боярки на Київщині, де письменник похований, місцева газета “Боярка інформ” присвятила Самійленкові чимало матеріалів. Про це розповіла Ніна Харчук, відповідальний секретар журналу “Всесвіт”, депутат Боярської міської ради, заслужений журналіст України, лауреат премії імені Володимира Самійленка на літературно-мистецькому заході, присвяченому відкриттю виставки творчості Володимира Самійленка у Київському національному музеї літератури України, який проведено за сприяння Міністерства культури України та державної агенції промоцій України.

— На вимогу громадськості, — розповіла Ніна Феодосіївна, — 1992 року Боярський музей Миколи Островського став краєзнавчим. Нині там зібрано багато матеріалів, пов'язаних з іменем Володимира Самійленка.

Його особиста доля була важка. Мати — красуня, співачка, наймитувала у поміщика Лисевича, який із нею не одружився, сина не визнав. Усе ж він був опікуваний хлопчик, улюблений. Його долею переймалася бабуся Лисевичиха, його дід. Хлопчик здобув поліфонічну освіту. Крім усього, був ще й музикантом — грав на бандурі, на гітарі. У поміщика Лисевича була ціла кімната інструментів, свій оркестр. Із материнського й батьківського роду було закладено літературно-мистецький генетичний код.

Юнак вступив до Київського університету, але іспити не склав, отримав лише довідку, а не диплом. Був членом гуртка

Не розміняв золота своєї душі на п'ятаки мідних правд

У лютому 2014-го виповнилося 150 років із дня народження українського лірика й сатирика, перекладача, драматурга, публіциста Володимира Самійленка. З цієї нагоди ВР України видала постанову від 19 листопада 2013 року про урочисте відзначення ювілейної дати на державному рівні. “На державному рівні” ювілей відзначається, м'яко кажучи, досить мляво, книжок Самійленка, як заплановано, ще не видано, меморіальних дощок на будинках, у яких він жив і творив, та надмогильного пам'ятника у Боярці не встановлено...

“Молоді тарасівці”, “Пляеди”, Київського товариства, яке тоді дало ціле гроно людей, що розвивали українську культуру і літературу. Його радо прийняли в родині Старицьких, був знайомий із Лесею Українкою, особливо товаришував з її братом Михайлом. Найкращі слова Володимира Самійленка 1907 року з нагоди виходу його другої збірки (повнішої, бо перша була рецензована) сказав Іван Франко, що таким поетом може пишатися Україна і цілий світ.

1889 року Самійленко написав сатиричний вірш “Ельдорадо” — “Щаслива країна”, в якій угадувалася російська імперія. Цей вірш, ненадрукований, заборонений, ходив у списках. Знайомі постійно просили Самійленка його продекламувати. Він мав артистичний хист, перебуваючи в Чернігові, навіть грав у театрі. Свою сатиричну поезію читав так серйозно, що це викликало ще більший сміх.

1989 року рок-гурт “Кому вниз” вибухнув цим “Ельдорадо” на сцені. Пригадую, як ми з В'ячеславом Черноволом сиділи поруч і захоплювалися, як піднімала ця пісня всю аудиторію в Київському авіаційному інституті. Ця пісня звучала на нинішньому Євромайдані, Андрій Серета

ні 1925 року, вже зовсім хворим. Перед цим поневірявся в еміграції в Галичині (що зараз звучить неприродно), де був разом із Марком Черемшиною, Іваном Франком.

Поїхав туди, коли почув, що у Львівському університеті (хай навіть у тодішній Австро-Угорській імперії) викладають українською мовою, для нього це була велика радість. Він був ще й мовознавцем від Бога, писав статті. Але радість була недовгою, бо дуже сумував за великою Україною, куди 1924 року повернувся. На той час уже втратив своїх дітей. Василь Стефанік дав йому гроші, щоб він повернувся в Україну, за якою тужив.

У Києві академіки Агатангел Кримський, Сергій Єфремов намагалися його підтримати, бо уряд УНР у Галичині йому сплачував хоч невелику пенсію, а сюди її не перевели. Він жив на бульварі Шевченка, у підвалі. Уже був недужий на саркому. Лікарі порадили йому більше перебувати на сонці. Інтелігенція Києва винайняла для нього дачу в Боярці, де на руках дружини Ольги Степанівни доживав останні дні. Опікувалася хворим місцева лікарка Віра Матусівська. Він не мав засобів до існування. У Боярському музеї є спогади про те, як місцеві мешканці принесли йому харчі.

Помер поет 12 серпня під вечір, дуже бідкався, що не може втрапити у свої Сорочинці. Запоховали його на горі біля Свято-Михайлівської церкви, де його й поховали через чотири дні за козацьким звичаєм. На похорон приїхало багато киян. Боярська громада, Українська Ав-

Мирослава Тарахан презентує виставку

виступав у Київській як літератор і музикант...

На виставці я вперше побачила збірки, про які раніше тільки чула. Ця експозиція вагома, насажена, спасибі Музею літератури, що тут можна почерпнути стільки знань.

Ніна Харчук розповіла, що 1964 року завдяки старанням Максима Рильського, Павла Тичини, інших українських літераторів у Боярці на могилі Самійленка спромоглися поставити надгробок. У Постанові Верховної Ради України про відзначення 150-річчя поета зокрема йдеться про встановлення пам'ятника на могилі в Боярці. Але, як говорив Самійленко, “одне творити язиком, а інше — перти плуга”. До цього часу могила залишається на утриманні місцевої громади. На 140-річчя сюди приїжджав кобзарь-полтавець Лихошвай і звернувся з пропозицією поставити на могилі хрест, це було зроблено. Боярці виховують учнів на поезії В. Самійленка, вчать доглядати могилу. Наступного року — 90 років із дня смерті поета. Мріють на надгробку поставити пам'ятник хоч до цієї дати.

Недовго пожив Володимир Самійленко у Боярці, але залишив у душах мешканців незгасимий слід. Приїхав сюди у квіт-

Вступне слово Ніни Харчук

згадали поета-філософа, читали вірші, співали пісні на його слова. Усіх зворушила шира розповідь Ніни Харчук.

Потім народна артистка України, лауреат літературно-мистецької премії ім. Івана Нечуя-Левицького Лариса Хоролець виконала перлинку “Вечірню пісню” (“Тихесенький вечір на землю спадає”) на слова Володимира Самійленка, музика Кирила Стеценка, та прочитала вірш “Українська мова”. Прозвучали інші вірші Володимира Самійленка, його спогади, улюблена музика, народні пісні у виконанні соліста заслуженої національної капели бандуристів України Максима Воловоденка та заслуженого артиста України Олега Філіпенка.

Експозицію біля стендів виставки “Дар великої і вірної любові” провела старший науковий співробітник музею Мирослава Тарахан, яка готувала експозицію.

Виставка побудована так, щоб відвідувачі переконалися, що українські письменники були надзвичайно освіченими людьми і Володимир Самійленко — приклад людини високої освіти і високої культури. У студентські роки вивчав 9 мов: французьку, італійську, іспанську, польську, грецьку, латинську, українську, російську та есперанто. Це був один із тих письменників, які намагалися вивести українську літературу з провінційного на світовий рівень. В експозиції переклади з іспанської, французької. Вступні статті до них Миколи Вороного, Івана Франка.

Наступна вітрина представляє його як геніального сатирика. Особливості сатиричного таланту Самійленка так прокоментував Микола Зеров: “Хороша літературна освіта і обумовлене нею культурне сприйняття, свідомість своїх сил і зорієнтованість у поетичній техніці ніде не дозволили Самійленкові упасти в грубість і несмак... Він скрізь дає тонкий літературний продукт, золотий народний гумор...”

Далі — вибрані твори Самійленка, драма “Чураївна”, поетичні, прозові твори. Переспів та переклади, спогади... Надрукована у Канаді 1969 року “Казка про смутного чоловіка”. У діаспорі його твори друкувалися неодноразово... Є вітрина, створена для постійних відвідувачів музею — педагогів. Тут збірники для школярів, хрестоматії, твори для дітей. Наступна вітрина — твори про письменника.

Хочеться завершити цитатою з геніальної передмови до Самійленкових творів Івана Франка, де що не слово — то перлина: “Мова його поезій — се один великий комплімент для майбутньої національної і літературної мови України, нехибна вказівка, куди мусить іти її розвій. І зважте: ся мова однаково зрозуміла, з однаковим залюбуванням читається над Сяном, Дніпром, і Доном; вона вже тепер зв'язує вузлом співчуття та симпатії всі частини нашого народу. Ні про якого іншого сучасного українського письменника не можемо цього сказати”.

«Кобзар» у творчості Миколи Лисенка

Роксана СКОРУЛЬСЬКА,
завідувачка музею М. Лисенка

Заборонені твори Тараса Шевченка, які потрапили до рук Лисенка-гімназиста від дядька Андрія Романовича, стали поштовхом до його національної самоідентифікації, визначили патріотичне спрямування всієї його творчості. Ім'я і слово Тараса Шевченка стало провідною зорею на шляху служіння Україні.

Спробуємо тут узагальнити деякі відомі та “нові” документи, подивитися сьогоднішніми очима на факти, здавалося б, знайомі та безсумнівні.

Для початку слід зауважити, що потребує спростування загальноживана версія про участь М. В. Лисенка в перевезенні тіла Т. Г. Шевченка з Києва до Канева.

*“Красувала весна, розцвітали сади,
Як ми Батька востаннє стрічали,
Коли нам, молодим, серце рвало в шматки
Од великої туги-печалі...”*

Цей вірш, написаний М. Старицьким ще у 1881 р. від імені цілого покоління, понад століття був єдиним аргументом тих дослідників, які твердили, що Микола Лисенко і Михайло Старицький брали участь у перепохованні Т. Г. Шевченка.

Досі жодних документальних підтверджень цього факту не знайдено. Припустимо, що серед 2000 громадян, яких нарахувала тоді київська поліція, могли ще не впізнати студента Університету Св. Володимира, за яким лише через рік буде вперше встановлено негласний нагляд (зате — вже до самої смерті 1912 р.). Але як пояснити той незаперечний факт, що в жодному з відомих нам листів М. В. Лисенка (зокрема й до Ганни Барвінок із приводу смерті П. Куліша) чи, скажімо, у мемуарах М. Старицького та Олени Пчілки про участь Миколи Віталійовича в похороні Кобзаря немає ані слова? Натомість Михайло Старицький у спогадах “К биографии Н. В. Лысенко”, опублікованих у № 12 журналу “Киевская Старина” за 1903 р., констатує: “В 1861 г. наше семейство ранней весной (очевидно — це не середина травня! — Авт.) двинулось обратно в деревню: опасность ожидавшихся крестьянских бунтов прошла, средств на житье в городе не было, а введение уставных грамот и совершение актов на выкуп надлежало требовало личного присутствия владельцев. [...] Мне тоже нужно было по этим самым делам и еще по наследству, назначенному к делу в ноябре, остаться в Жовнине до зимы. Мыкола уже сам отправился в Киев [...] к началу занятий...” Спогади інших “очевидців” настільки в цьому разі обмежені, розбіжні і сповнені посилань на чийсь інші свідчення, що спиратись на них просто не серйозно!¹ Отже, лише легенда стоїть за твердженнями, що Микола Лисенко був серед унікальних, котрі прийняли в Києві на плечі Кобзареву труну. Але є в цій легенді глибока історична справедливість, бо Лисенкові судилося підняти на свої плечі значно більше — Шевченкову справу пробудження національної гідності, національного самоусвідомлення українського народу. І цій справі Микола Віталійович не зрадив до останнього подиху.

Робота з увічнення пам'яті Тараса Шевченка від студентських років була основою громадянсько-просвітницької діяльності Лисенка. Від 1864 р. він майже щорічно організовує у Києві та інших містах концерти пам'яті Тараса Шевченка, виступає у них як автор, піаніст і хоровий диригент (звучать його обробки й авторські твори, композиції інших композиторів на тексти Кобзаря та інших поетів). Вершиною цієї діяльності стало відзначення 50-х роковин смерті Поета.

Поезія Тараса Шевченка, ніби вінок, обрамлює Лисенкову творчість. Маючи вже досить вагомий творчий доробок, як *Олус № 1* позначає він “Заповіт” (для чоловічого хору, соло тенора і фортепіано), написаний у Лейпцигу в лютому 1868-го на замовлення О. Барвінського та Львівського т-ва “Просвіти”. І надалі від цієї дати визначатиме хронологію своєї творчості.

Тоді ж — 1868-го видає композитор у Лейпцигу в Редера Перший випуск “Му-

Імена Лисенка і Шевченка пов'язані в українській історії не лише титанічною працею композитора над “Музикою до “Кобзаря”, а й величезною його громадською роботою над увічненням пам'яті поета в час найтяжчих утисків українського слова і думки.

Учасники Шевченківського вечора

зики М. Лисенка до “Кобзаря” Т. Шевченка”. Частину цих творів у виконанні Ольги Олександрівни О'Коннор-Лисенко автор показував тоді ж професорам Лейпцизької консерваторії. Деякі солоспіви з лисенковою “Музикою до “Кобзаря” майже від самого створення стали справді народними піснями, як, скажімо, “Ой одна я, одна, як билюнька в полі” чи “Садок вишневий коло хати”.

“Музика до “Кобзаря” Т. Шевченка. Співи про жіночі й про чоловічі голоси, як поодинокі, так і гуртові, дуети, тріо, квартети, хори спорудив Микола Лисенко”. Ця титанічна робота 1868—1911 рр. включає 86 закінчених творів (3 кантати, 18 хорів, 9 ансамблів, 56 солоспівів) та низку ескізів (“Світе тихий, краю милий”, “Стоїть в селі Суботові” та ін.). Іван Франко зазначав: “...музикальність вірша він (Лисенко) відчув глибоко, і зумів віддати її краще від усіх інших многочисленних композиторів, яких манила до себе Шевченкова муза”.

Титанічна Лисенкова робота над Шевченковими текстами обіймає 1868—1912 рр. і включає 86 закінчених творів у 7 серіях і 9 поза серіями. Це 3 кантати, 18 хорів, 9 ансамблів, 56 солоспівів) та низка ескізів. За життя композитора в авторському виданні вийшло 82 твори “Музики до “Кобзаря”. Зшитки-серії або окремі випуски Лисенкової “Музики до “Кобзаря”, видані Л. Ізиковським у Києві, В. Бесселем у Петербурзі та А. Гроссе в Москві, декоровані віньєтками в два — червоний і чорний — кольори, були невід'ємною належністю побуту майже в кожній українській родині кінця XIX—початку XX ст.

Майже дев'яносто звернень композитора до віршів Кобзаря (зокрема в операх) вражають своєю багатогранністю. Лисенко інтерпретує їх як солоспіви, ансамблі, кантати (зокрема “Б'ють пороги”, написана 1873 року під враженням поїздки на Хортицю), “Радуйся, ниво непополитая!”, “На вічну пам'ять Котляревському”, хори а сарелла або в супроводі фортепіано чи оркестру, цілі розгорнуті вокальні сцени, як, скажімо, “Моліться, братіє, моліться” із “Гайдамаків”. Є підстави говорити про напрям Лисенка створити велике сценічне полотно за поемою “Гайдамаки”, до якої написано 7 номерів у різних жанрах.

Солоспіви “Музики до “Кобзаря” відзначає жанрова багатоплановість, і поза тим, об'єднує близькість до народнопісенного стилю. Тут знаходимо і неповторний “пейзажний” ноктюрн “Садок вишневий коло хати”, й акварельну прозорість звучання, притаманну солоспіву “У гаю, гаю”... У романтичному дусі змальовано музичну картину грозової ночі на Дніпрі, стривожений передранковий стан природи у солоспі-

ві “Реве та стогне Дніпр широкий”, присвяченому Маркові Кропивницькому.

У переважній частині солоспівів “Музики до “Кобзаря” з глибоким співчуттям і проникливістю композитор змальовує долю української жінки. Перший із цих солоспівів “Ой одна я, одна” Микола Лисенко присвятив своїй дружині — Ользі О'Коннор, яка стала виконавицею багатьох його творів. Серед Лисенкових посвят зустрічаємо імена П. Куліша, В. Смирненка, О. Русова та ін.

На автографі балади “Не вернувся із походу” зазначено: “Присвячую славі великій українській артистці М. К. Заньковецькій”. Цей твір і Думку “Нашо мені чорні брови” 1911 р. записала на грамплаівку видатна актриса і співачка з роду Тобілевичів Олена Петляш, акомпонував якій сам Микола Віталійович Лисенко.

Водночас композитор наголошував на програмності своєї роботи з Шевченковими текстами: “Підбираючи музику до слів Кобзаря, я спеціально не обмежувався на саму лише лірику, а нарочно вибирав такі твори, де звивається народ до боротьби”, — говорив Лисенко, виступаючи у Чернівцях 25.05.1904.

Лисенкові твори, що будять особистісну й національну свідомість, небайдужість до долі України та її людності, належать до найвищих досягнень української камерно-вокальної музики XIX століття. Особливе місце серед таких займає монолог “Мені однаково”, присвячений українському тенору світової слави Олександрові Мишущі. Інтерпретація цього твору Іваном Козловським втілює кредо славетних синів України — і Поета, і Композитора, й самого Співака.

Останнім твором, написаним на прохання племінниці Л. Старицької-Черняхівської, який композитор демонстрував їй буквально в переддень смерті, є “Псалом Давидів” (“Боже, нашими ушима/ Чула твою славу”).

Пам'яті Тараса Шевченка композитор присвятив “Жалібний марш (до 27-х роковин смерті Т. Шевченка)” (1888) на текст Лесі Українки, кантату “До 50-х роковин смерті Т. Шевченка” на вірші В. Самійленка (1911), Елегію для скрипки та фортепіано (1910). Газета “Рада” пише про блискуче виконання Лисенком 26.02.1909 р. на шевченківському концерті в театрі київської “Просвіти” Думки-експромта “Квітки на могилу Великого Кобзаря в 48 роковини його смерті”, який, очевидно, не був записаний.

Окремої уваги заслуговує твір “До 50-х роковин смерті Тараса Шевченка”. Кантата М. Лисенка на текст В. Самійленка” (К. 1911, Нотопечатня В. Чоколова. Художник П. Холодний). Авторське видання катнати

було конфісковане за постановою спеціально створеного Київського тимчасового комітету в справах друку в складі Т. Флоринського, О. Нікольського, С. Шоголева від 24.02.1911 (НМШ, А-81, арк. 2, копія).

У постанові зазначалося: “...Усмаатривая в... кантате возбуждение южной ветви русского народа к изменническим действиям против России, т. е. признаки преступления, предусмотренного § ст. 129 Уг. Улож. 1903 г. (...) наложить арест на указанное музыкальное произведение и просить прокурора Киевской судебной палаты войти с прошением в Киевскую палату об утверждении ареста и об УНИЧТОЖЕНИИ ИЗДАНИЯ...”. Сьогодні відомо лише 4 примірники цього видання.

1908 р. Микола Віталійович очолює першу легальну українську громадсько-політичну організацію Київський Український Клуб та засновану ще 1906 р. за його участю першу всеукраїнську організацію — “Об'єднаний комітет по спорудженню пам'ятника Т. Г. Шевченку в Києві”, на адресу якого надходили кошти від концертів і благодійні внески з Європи, Австралії, Америки, Канади. До зібраних коштів чималу суму перераховано від лисенківських видань і концертів. Останньою акцією в цій лисенковій роботі стало відзначення 50-х роковин смерті Т. Шевченка. Утиски з боку царської адміністрації на чолі з міністром внутрішніх справ Російської імперії П. Столипіним підсумовує в одному з листів до Петербурга Київський генерал-губернатор Ф. Трепов: “...по получении шифрованной телеграммы г. министра от 28 минувшего января за № 154, мною было предложено Киевскому губернатору (О. Гірсу — Авт.) поставить в известность устроителей юбилейных торжеств, что я признавал необходимым воспретить приезд из Австрии депутации для участия в юбилейном чествовании поэта Шевченко и что чествование не должно носить характера пропаганды украинских ученых, в противном случае празднование юбилея будет мною воспрещено. В ответ на это председатель старшин совета Киевского украинского общественого собрания Н. В. Лысенко, он же и почетный Председатель Комитета, образованного для организации означенных торжеств, уведомил киевского губернатора, что совет старшин упомянутого собрания, по обсуждении поставленных мною условий чествования 50-летия со дня смерти Т. Г. Шевченко, отказывается от публичного чествования поэта, так как понятие “украинского учения” настолько растяжимо и неуловимо, что не дает никакой возможности предугадать, что в празднестве могло бы показаться администрации нежелательным и подлежащим пресечению. (Равным образом Юбилейный комитет сложил с себя свои полномочия и никаких торжеств по поводу означенного юбилея 27—28 февраля устраивать не будет).”

Ювілейні заходи на запрошення московського товариства “Кобзар” перенесено з Києва до Москви. Наслідком цього стала поліційна “Справа про закриття Київського Українського Клубу” та “...привлечение членов Совета старейшин во главе с учителем музыки Николаем Виталиевичем Лисенко к уголовной ответственности за противуправительственную деятельность”.

Через 4 дні після оголошення цієї постанови Лисенко помер від серцевого нападу.

¹ Див.: Біографія Т. Г. Шевченка. — К., 1964. — С. 611—612, де “забули” поставити лапки після цитати з листа І. П. Дорошенка до Марка Вовчка (див.: Записки историко-филологического відділу УАН. — К., 1962. — Кн. VII—VIII. — С. 382) — і на цій підставі посилаються на І. П. Дорошенка як на очевидця участі М. В. Лисенка в похороні Кобзаря. А також: Лисенко О. М. Про Миколу Лисенка. — К., 1957. — С. 29—30; Лисенко О. Н. Воспоминания сына. — М., 1960. — С. 31—32. В рукописі “Дні і роки життя, творчості та громадсько-музичної діяльності М. В. Лисенка” та в докладній “Хронології М. В. Лисенка. Життя і діяльність”, що зберігається в Музеї Миколи Лисенка в Києві (далі — ММЛ. — РД № 374, оригінал), Остап Миколайович про участь батька в похороні взагалі не згадує!

Один із найвидатніших українців ХХ ст.

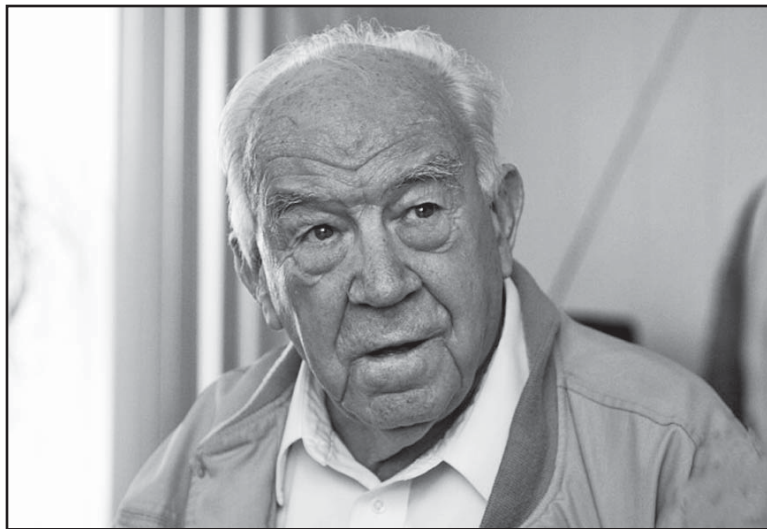
Дмитро ПАВЛИЧКО

У Нью-Йорку на 96-му році помер Євген Стахів. У телефонній розмові зі мною 31 грудня 2013 р. він просив од його імені привітати перемогу Майдану, яка, так він говорив, буде здобута 2014 року.

Україна знає Євгена Стахіва насамперед як патріота, котрий зі зброєю в руках боровся проти угорських фашистів, що потопили в крові Карпатську Україну, проти окупантів українських земель німецьких фашистів, які жорстоко знищували національно-визвольний рух нашого народу, очолюваний ОУН. Україна знає, що в той час, тобто на початку 40-х років ХХ ст., Євген Стахів очолював ОУН на Дніпропетровщині й Донбасі, створив там революційне українське підпілля.

Гестапо знало про нього, шукало його, але не змогло спіймати, бо на захист патріота стало місцеве різнонаціональне населення. В документах гестапо знайшов його прізвище О. Фадеев, автор роману “Молода гвардія”, який вивів його в образі Євгена Стаховича, як зрадника комсомольської організації. Євген Стахів розвінчав брехливого радянського романиста. Твердження Стахіва про те, що на Донбасі жодної прокомуністичної молодіжної організації не було, підтвержене сучасними історичними дослідженнями, вважається правдивим і неспростовним.

Євген Стахів не з галичан і не з волиняків створив ОУН у Донецькій області, а з українців, росіян, греків, євреїв, циган, які ненавиділи кривавий сталінський режим. Там його питливий розум

пройнявся пошаною до багатонаціонального населення Сходу України. Він зрозумів, що гасло “Україна для українців”, з яким він прибув у шахтарський край, не сприяє його успішній діяльності.

Про зміну своїх політичних поглядів Євген Стахів детально пише у книзі спогадів “Крізь тюрми, підпілля й кордони”, виданій у Києві 1995 року. Автор передмови до цієї книжки Михайло Слабошпицький справедливо вважає, що Євген Стахів “пройшов серйозну політичну еволюцію, почавши свою діяльність в ОУН як апологет тоталітаризму ще й під час Другої світової війни, в підпіллі на Донеччині, ставши переконаним і послідовним демократом”.

Ми, Іван Драч і я, перебуваючи у США 1966 року, багато разів зустрічалися з Євгеном Стахівим, бували в його домі на Форестгіл; він познайомив нас із багатьма мислячими українськими політиками-патріотами, які не називали нас прислужни-

ками Москви, але розуміли нашу складну ситуацію письменників, членів української радянської делегації на ХІХ сесії Генеральної Асамблеї ООН і в той же час національно свідомих людей із творами, де була прихована антирадянська емоційна настроєність. Євген Стахів розповів нам про конфлікт у провіді ОУН, який він туди привніс як гарячий прихильник Української Головної Визвольної Ради, на чолі якої стояв Роман Шухевич, людина демократичного світогляду. Євген Стахів розповів про те, як він не погодився служити у провіді ОУН, де панувала теорія Донцова про єдиного вождя і єдину партію, які начебто покликані таємничими вищими силами керувати національно-визвольним рухом і здобутою державою. Наша приязнь із Євгеном Стахівим, його демократична, засвоєна на Донеччині концепція боротьби за визволення України з-під московського іга, безперечно, вплинула на нас. Ми з Драчем згада-

ли її, приступаючи до створення Народного руху. Ми вигнали з установчого з'їзду Народного руху представників московської “Пам'яті”, антисемітської організації, і разом із друзями провели перші рухівські збори як зібрання не лише українців, а й росіян, євреїв, болгарів, татарів та громадян України інших національностей.

Книжка Євгена Стахіва “Крізь тюрми, підпілля й кордони” — це політичний заповіт безстрашного воїна і вдумливого політика, який потрібно знати не тільки сучасним історикам подій, щоб скласти трагічний реєстр героїв, що загинули за Україну, а й сучасним нашим політикам, щоб об'єднати навколо української державницької ідеї всіх неукраїнців, але громадян України, здатних пошанувати свободу, європейський цивілізаційний вибір нашої нації.

Євген Стахів пише: “Я прожив довге життя — важке і щасливе. Був, як кажуть, і на возі, і під возом, ночував у полі і на морозі, їздив у відкритих вагонах, велосипедом, пішки сходив цілу Україну — від Сяну аж по Донець... І я щасливий, що шляхом життя проліг аж до того часу, коли постала Українська держава...” Щасливий і стривожений Євген Стахів приїжджав до Києва упродовж 90-х років минулого віку, він хотів знати усе, що діється в Україні, намагався допомагати політикам і депутатам, письменникам і митцям, міністрам і президентам нашим триматися демократичного курсу, пам'ятати про небезпеку для нашої державності, приховану в існуванні СНД як у структурі, що її Росія постійно намагатиметься обертати в новий союз,

в якому Україну катувала триста років, та не вбила, і сьогодні собі докоряє за це.

Євген Стахів хвилювався, жив до останніх днів успіхами Майдану, який постав як протест проти політики диктатора Януковича, спрямований на підкорення Української держави реставраторам імперії царів і генсеків.

Батько Євгена Стахіва — Павло Миколайович, офіцер Української Галицької Армії, а мати полька Казимира Дуніковича, спрямований на підкорення Української держави реставраторам імперії царів і генсеків. Вони мали шестеро дітей. Володимир, старший брат Євгена, був видатним журналістом, інтелектуалом, міністром іноземних справ в уряді самостійної України, проголошеної 1941 р. у Львові. Дві сестри Євгена Стахіва Ольга й Марія загинули в УПА.

Вірю, українська громада в Перемишлі постаріється зберегти пам'ять про свого великого земляка. Думаю, що зародок демократичного світобачення, яким прославився один із найвидатніших українців ХХ ст. Євген Стахів, з'явився в його ще дитячій душі. Адже мати його полька, яка виховала дітей в українському дусі, була, безперечно, людиною героїчною, не відступилася від своїх синів і дочок, загинула в польській тюрмі як мати героїв України 1952 року.

Євген Стахів говорив: жодна крапля крові, віддана за Україну, не є марною жертвою! Йому пощастило пройти живим крізь бої, засідки гестапо й КГБ, але він зберіг імена і прізвища десятків і сотень людей, що билися за Україну, йдучи в бій поруч з ним.

Хай же буде пам'ять про нього і пам'ять про його полеглих друзів навіки з нами!

7.11.2014 р.

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

ПЕРЕДПЛАТА—2014

Вартість передплати (з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617

на 1 місяць 10 грн на півроку 57 грн 15 коп.
на 3 місяці 29 грн 40 коп. на рік 113 грн 10 коп.

Ви — зі “Словом Просвіти”, бо це — Ваша газета!

Засновник: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Регістраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор Павло МОВЧАН

Головний редактор

Любов ГОЛОТА

Редколегія

Любов ГОЛОТА (голова), Ярема ГОЯН, Павло МОВЧАН, Олександр ПОНОМАРІВ, Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора

Євген БУКЕТ 279-39-55

Заступник головного редактора

з виробничих питань
Наталія СКРИННИК 278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар

Ірина ШЕВЧУК

Відділ соціальної тематики

Петро АНТОНЕНКО 279-49-47

Відділ просвітнянської роботи

Надія КИР'ЯН 270-55-57

Відділ культури

Микола ЦИМБАЛЮК 279-49-47

Відділ коректури

Тетяна ЩЕРБАК 278-63-69

Комп'ютерна верстка

Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН 278-63-69

Черговий редактор

Микола ЦИМБАЛЮК

Бухгалтерія

279-41-46

Адреса редакції:

вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net

http://slovoprosvity.org

http://prosvitanews.org.ua

Видруковано з готових фотоформ у ТОВ “Поліграфцентр” у середу.

Загальний наклад у лотому — 14 800

Листування з читачами — тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів.

При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов'язкове.

Індекс газети

“Слово Просвіти” — 30617

